

170 | coop

1847–2017

Z historie spotřebního
družstevnictví na našem území

Z historie spotřebního
družstevnictví na našem území

Milé čtenářky, milí čtenáři,

otevíváte publikaci, která mapuje bohatou historii českého spotřebního družstevnictví. Má se čím pochlubit. Začátek českého družstevnictví spadá do roku 1847, a patří tedy mezi nejstarší na světě. Pražský potravní a spořitelní spolek byl totiž ustanoven pouhé tři roky po prvním, ve své podstatě spotřebním družstvu založeném v anglickém městě Rochdale v roce 1844. Založilo jej 28 textilních dělníků. Definovali 7 základních principů, jimiž se při své činnosti řídili. Jsou jimi otevřené členství, demokratické řízení, rozdělování přebytků, pevný a omezený úrok z vloženého kapitálu, politická a náboženská snášelivost, prodej zboží za hotové, vzdělávání a soustavná výchovná činnost mezi členstvem. Tato kombinace ekonomických a sociálních výhod platí s mírnými úpravami v družstevnictví dodnes.

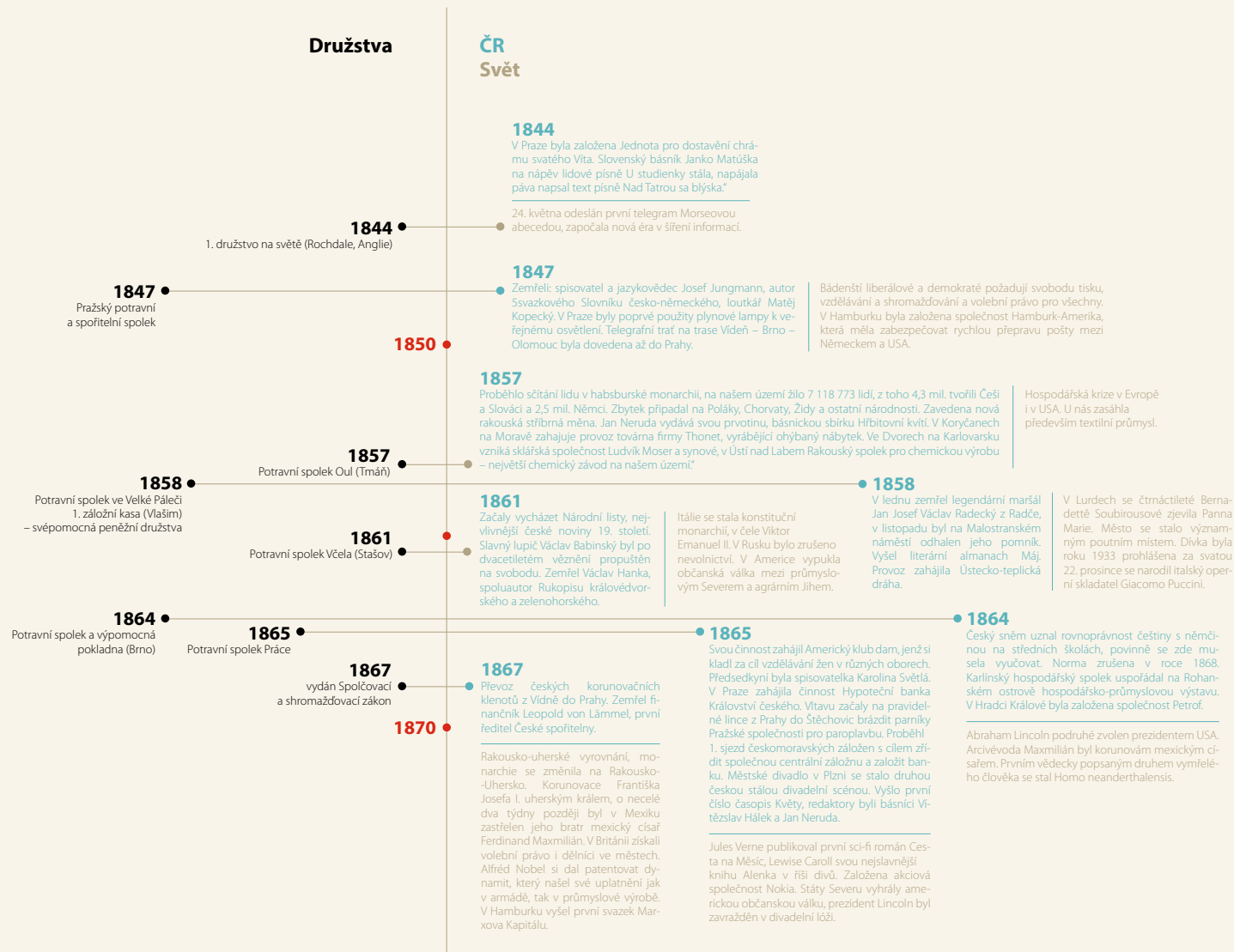
Věříme, že Vás naše kniha zaujme. Klademe si totiž za cíl nejen přiblížit sa-

motný vývoj družstevnictví v českých zemích, ale propojit jej s převratnými etapami historie, životem, který žili naši předci a který dnes žijeme my. Pojdte se tedy společně s námi podívat, co se za těch 170 let od založení českého spotřebního družstevnictví všechno přihodilo. I když půjde o exkurzi s trochou nevážného nadhledu, zaslouží si celá veliká komunita družstevníků, abychom před nimi smekli pomyslný klobouk a za to, co všechno v uplynulých 170 letech dokázali, s jakými těžkostmi, existenčními potížemi a nepřízní osudu se museli potýkat.

Přejeme Vám příjemnou exkurzi do družstevní historie.

Pavel Březina
*předseda Svazu
českých a moravských
spotřebních družstev*

Jak to všechno začalo

Až si budete kupovat v některé z téměř 2 700 současných prodejen COOPu třeba chléb, šunku a pivo, zkuste si představit, že dnešní moderní „coopácká“ obchodní síť, která zdárně a hrdě čelí velké konkurenci nadnárodních řetězců, se vlastně zrodila už před neuvěřitelnými 170 lety. Kdo se může takovou historií pochlubit?

Je třeba si uvědomit, že vznik družstevnictví ve světě i u nás úzce souvisel s dravým rozvojem tehdejších mladých kapitalistických vztahů a nelítostným vývojem s nimi spojeného tržního hospodářství. V obraně proti zvyšujícímu se ekonomickému tlaku a ve snaze zlepšit své bídné postavení se nejvíce postižené vrstvy – dělníci ve městech a rolníci na venkově – pokoušely sdružit do svépomocných organizací. Hlavním motivem vzniku prvních konzumních spolků (spotřebních družstev) byla obrana proti lichvě obchodníků a překupníků při prodeji zboží pro základní životní potřeby.

Historické dokumenty popisují dvě větve počátků a rozvoje družstevnictví v našich zemích: První větev byla **utopisticko-socialistická**, která se ale nikdy zcela nerozvinula. Je ztělesňována **Bernardem Bolzanem** (1781–1848),

filozofem a matematikem, který nabádal k co nejširšímu použití družstevní formy organizace jak ve výrobě, tak ve spotřebě a doporučoval budování velkonákupních centrál.

Zcela odlišnou je pak větev **ekonomicko-svépomocná**, která se ukázala jako životaschopná. Za ní stojí činnost několika propagátorů družstevní myšlenky. Jedním z nich byl novinář **František Šimáček** (1834–1885), který se především zajímal o svépomocná peněžní družstva. Těm se u nás říkalo záložní kasy. První vznikla v roce 1858 ve Vlašimi z iniciativy obuvnického mistra Jana Pláteníka. Podobné záložny vznikaly i jinde.

Nesmazatelně se do dějin družstevnictví zapsal lékař **František Cyril Kampelík** (1805–1872). Kampelík jako lékař často viděl z bezprostřední blízkosti lidskou chudobu a přemýšlel o tom, jak tuto bídu zmírnit. Za jeden z hlavních prostředků pokládal soustředování drobných úspor v úvěrových spolcích. Jeho myšlenka se ale nejprve v podstatě neujala a teprve po letech byly na venkově zakládány drobné úvěrní ústavy, později nazývané jeho jménem „kampeličky“. Své myšlenky vyjadřoval jednoduchým heslem: „Co jednomu nemožno, všem dohromady snadno.“

Jeho jméno je také spojováno se Spolkem pražských truhlářských mistrů pro odbyt truhlářských výrobků na společný účet, který byl založen již v roce 1846, a s později vzniklým Spolkem tkalců z Valu u Vamberka, který existoval až do první světové války. Tento spolek bývá označován za první výrobní družstvo pro tkalce u nás, podobně spolek pražských truhlářů je pokládán za první živnostenské družstvo na českém území.

Lze tedy říci, že Bolzano, Šimáček a Kampelík byli hlavními propagátory družstevní myšlenky v českých zemích.

František Cyril Kampelík

(1805–1872)

Tento mlynářský synek nejprve vystudoval jičínské gymnázium a poté začal studia filozofie a polytechniky ve Vídni. Z ekonomických důvodů školu nedokončil a živil se jako domácí učitel. K filozofii se však časem vrátil a zdárně dostudoval. Studentskou etapu si v roce 1836 prodloužil ještě o studia práv, ze kterých přešel na medicínu.

Po úspěšném dosažení lékařského vzdělání roku 1843 začal působit jako lékař ve Vídni, následně v Litomyšli, Mšeně a posléze zakotvil v Praze. Kampelík byl jazykově nadaný a v rámci buditelských snah o povznesení českého jazyka studoval také další slovanské jazyky, srbštinu, polštinu a ruštinu. Po celou dobu svých studií také přispívá do českých časopisů, zakládá knihovny, přivydělává si výukou češtiny.

V Praze se nadále věnoval výuce českého jazyka a společenskému dění. Stál u zrodu pražské Měšťanské besedy a inicioval přejmenování Koňského trhu na Václavské náměstí a Dobytčího trhu na náměstí Karlovo. Aktivně se podílel na revolučním dění v roce 1848. Byl na sněmu ve Svatováclavských lázních, a dokonce do Prahy přivedl z Příbrami 70 dobrovolníků, kteří však už nestihli do bojů zasáhnout. Za jeho revoluční aktivitu na něj byl vydán zatykač a Kampelík odchází na několik měsíců do emigrace.

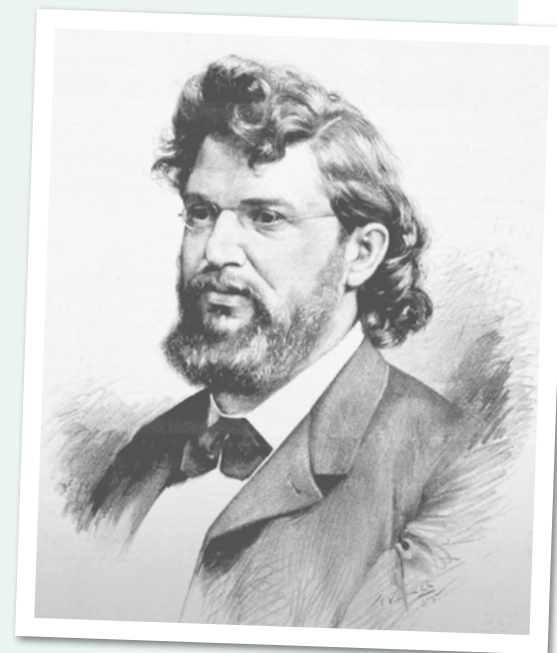
Po svém návratu žije v ústraní a pod dohledem úřadů. V roce 1861 neúspěšně kandidoval do zemského sněmu, poté se usadil v Kuklencech, kde až do své smrti působil jako lékař.

Kromě lékařské praxe se věnuje také literatuře, politice a hospodářství. Vydává vlastní publikace, přispívá do řady časopisů včetně populárních Květů nebo Dělnických novin. Ve svém díle propaguje zakládání svépomocných záložen. Když tyto po jeho smrti začaly na našem území vznikat (po vzoru záložen německého národohospodáře F. W. Raiffeisena), byly na jeho počest označovány jako kampeličky. I tento český název pomohl většímu rozšíření záložen, protože čeští rolníci měli pocit, že jde o český „výmysl“ a ne o model převzatý od Němců.

V roce 1861 vydává své stěžejní dílo „Spořitelny po farských kollaturách orbě, řemeslu ze svízelných pomohou“. Ačkoliv práce je hodnocena jako ne příliš zdařilá, bez systematičnosti a se spoustou nejasností a rozporů, vystihl zde Kampelík přesně zásadní problém českého venkova, tj. neexistenci finančních ústavů na podporu zemědělství. Byl přesvědčen, že úspory drobných rolníků a řemeslníků budou dohromady tvořit dostatečnou částku na podporu regionů bez závislosti na velkých bankách. Ovšem rolníci ani řemeslníci se do podniku, podle nich riskantního, nechtěli pouštět a Kampelíkovy myšlenky nenašly za jeho života porozumění a uplatnění. Kampelík vypracoval konkrétní schéma funkce, organizace a činnosti vesnických úvěrních družstev, a právem je proto označován za zakladatele drobného lidového peněžnictví. Myšlenku družstevnictví shrnul do jednoduchého sloganu: „Co jednomu nemožno, všem dohromady snadno.“

František Šimáček

(1834–1885)

Absolvent pražské polytechniky a učitelského ústavu se podobně jako mnoho dalších osobností druhé poloviny 19. století zapojoval do kulturního a společenského dění a zasazoval se o rozvoj a povznesezení českého jazyka. Coby novinář přispíval do Pražských novin, působil v Národních listech a založil časopis Posel z Prahy, důležitý český politický časopis, který formálně vycházel jako kniha, aby nebylo třeba žádat o úřední povolení k jeho vydávání.

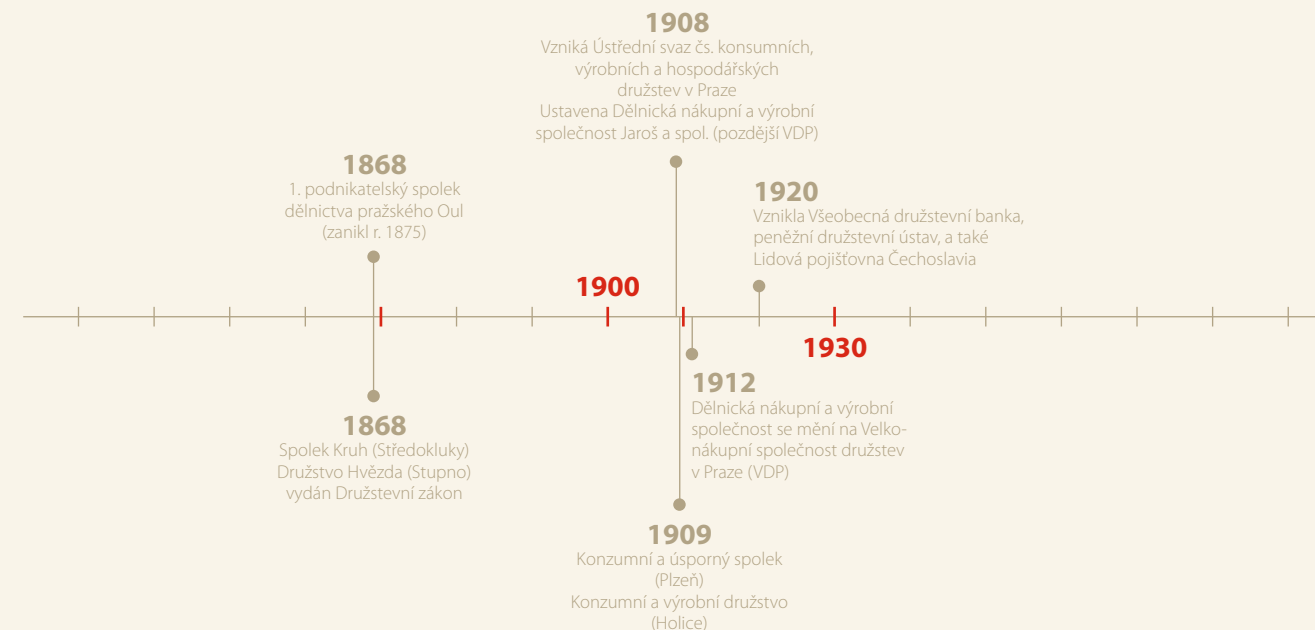
Velkou pozornost a prostor věnoval propagaci svépomocných spolků a družstev, pobízel k organizování záložen, které by poskytovaly půjčky drobným živnostníkům, podporoval odborné školy, které jsou podle něj předpokladem pro rozvoj řemesel a hospodářství. Stál také u zrodu pojišťovny Praha a českého vinařského spolku. Razil zásadu, že štěstím každého národa je hmotný blahobyt, kterého lze dosáhnout jedině poctivou prací.

Za své články byl několikrát pokutován i vězněn.

Činný byl také v politice. Ačkoliv získal mandát jak v zemském sněmu, tak v Říšské radě, ani jeden nepřevzal, v souladu s českou opoziční politikou pasivní rezistence.

1. kapitola

Počátky českého družstevnictví až konec 1. světové války

Představujeme Pohodovy

Dovolte, abychom vás seznámili s fiktivní rodinou Pohodových, která klidně mohla zažít zrod prvního českého spotřebního družstva. A proč by nemohla procházet celou historií tohoto významného hospodářského odvětví? Tady jsou tedy ti, kteří v roce 1847 zažili zrod českého družstevnictví.

Hlava rodiny, pan Emanuel Pohoda, obchodník

Jeho ctěná choť, paní Magdaléna Pohodová

Děti: student Václav (18 let), pekařský tovaryš Vojtěch (15 let), školačka Alžběta (13 let) a benjamínek Jan (7 let)

Z deníku Emanuela Pohody

(fiktivního praprapředka dnešního člena COOPu)

9. 10. L. P. 1827

Včera jsem pojal za manželku Magdalénu Vytiskovou, dceru obchodníka s látkami. V kostele svatého Jiří nás sezdal páter Josef.

Na hostinu, která se vydařila, přišlo široké příbuzenstvo z obou stran a přátelé. Podávala se hustá polévka, pečená kuřata, bažanti, dušené jehněčí v majoránkové omáčce. Pivo teklo proudem. Děti si pochutnávaly na sladkých kaších s ořechy a medem.

Pestré bylo oblečení, ve kterém hosté přicházeli. Muži v dlouhých pantalonech, košilích, vestách, někteří ve fracích a s cylindry. Ženy v dlouhých šatech se zvonovými sukněmi, širokými dlouhými rukávy, s hlubokými výstřihy, přes které měly starší ženy přehozené šátky s drobnými výšivkami. Nejkrásnější byla moje Magdaléna, které dal pan otec na svatební šaty dovézt bílou hedvábnou látku až z Paříže.

Díky Bohu máme pěknou střechu nad hlavou, neboť mi děd odkázal svůj dům i s krámkem. Protože jsem od mládí poctivě obchodoval s rozličným zbožím, budeme mít dobré živobytí. Prožívám úspěšné období svého života.

Nedá mi však, abych se nezamyslel nad vývojem světa kolem nás. Můj otec mne vedl ke čtení a pozorování dění. Rád naslouchám těm, kteří se vracejí z rozličných zemí. Zdá se, že je v Evropě po krutých létech napoleonských válek konečně klid.

I když oproti Anglii, Francii a některým německým zemím je naše rakouské císařství pozadu co do rozvoje průmyslu, jsou to na druhou stranu právě české země, které spolu s Dolními Rakousy mají v rámci monarchie nejlepší předpoklady pro rychlý ekonomický rozmach. V rychlém sledu tu vznikají nové továrny vyrábějící stroje pro textilky, zbrojovky, porcelánky, železárny a doly. Praha, Brno a oblast Liberce jsou opravdovými strojírenskými metropolemi.

8. 4. L. P. 1829

Dnes se narodil náš první syn Václav. Kmotrem mu bude soused, řezník Václav Nováček. Matka i dítě jsou zdravý.

16. 8. L. P. 1830

Dnes se nám narodila dceruška Marie. Bohužel je velmi slabounká, porodní bába jí prorokuje velmi krátký život.

20. 9. L. P. 1830

Marušku už kolébají andílci. Cítíme velkou bolest. Bud' Bohu dík, že Václav prospívá a jeho veselost a čilost nás utěšují.

Obchody jdou dobře, přijal jsem do krámku dalšího pomocníka. Kromě mouky, cukru, hrachu, fazolí, erteplí a rozličné zeleniny jsem začal prodávat různé druhy koření. Nabídl jsem zákazníkům i jablka ze sadu svého otce. Jdou na odbyt, možná přidám i hrušky a švestky. Ne každý má vlastní sad nebo příbuzné s vlastními ovocnými stromy.

12. 11. L. P. 1832

Velkým křikem se dnes na svět ohlásil syn Vojtíšek. Je to silné dítě, věřím, že ho dochováme.

3. 4. L. P. 1834

Naši dva synové mají sestřičku Alžbětu (po mé matce). Máme z ní radost jak my dva se ženou, tak oba její bratři, kteří svorně říkají, že ji budou chránit. Bohužel churaví moje matka, obáváme se, že léta nedožije.

13. 1. L. P. 1840

Naši rodinu opět po létech navštívil čáp. Syn Jan (po mém otci) je mu i hodně podobný! Věřme, že bude mít i jeho pracovitost a pevné zdraví. Z Betyanky bude jistě dobrá chůvička.

Moje žena má teď v domácnosti hodně práce, když je potřeba, zaskočí i v krámě, který jsem notně rozšířil, a každá pomocná ruka se v něm hodí.

Starší syn Václav se velmi dobře učí, je vážný a zodpovědný. Pan farář říká, že bychom ho měli dát na studie. To budou výdaje! Vojtíšek je veselý chlapíček, pořád obklopený kamarády, se kterými stále něco podniká. A když maminka vaří, točí se kolem plotny.

25. 9. L. P. 1844

Děkuji dnes a denně ve svých modlitbách Bohu, že se mé rodině daří dobře. Všichni jsou zdraví, obchodu se daří. Václav navštěvuje reálku, Vojtěch se učí u mistra pekařského. Alžběta roste do krásy, dokonce se za tou desetiletou žábou otáčejí první chlapci! Honzíka pomalu zapojujeme do domácích povinností, ale většinu dne tráví s kamarády venku a páchá s nimi nejrůznější alotria, za něž již několikrát dostal pořádný výprask. Však mu neuškodí!

Trápí mne ale, že mnoho našich sousedů má starosti s živobytím. I můj tchán, ctěný pan Vytiska, musel zavřít krám, protože ve vedlejší ulici byl otevřen velký obchod s látkami a textilní galanterií. Tchánovi chyběly prostředky na nákup módních doplňků. Dvakrát jsem mu vypomohl, dále však nemohu, musím myslet na svou rodinu.

28. 12. L. P. 1845

O vánočních svátcích nás navštívil ctěný pan Rozsival, který mne zásobuje kořením. Podnikl cestu pro zboží do Londýna a kromě vanilky, skořice, nového koření a pepře mi přivezl i takzvaný čaj, zpracované lístky čajovníku z Indie. Připravuje se z něj nápoj, jenž je v Anglii velmi oblíbený.

Vyprávěl mi také o tom, že jsou v Anglii velké hospodářské problémy. V anglickém městě Rochdale bylo proto založeno spotřební družstvo, které má jeho členům pomoci problémy překonávat. Toť úžasná myšlenka!

4. 3. L. P. 1846

Nejen v daleké Anglii, ale též na Slovensku jsou chytré hlavy! Po Novém roce přicestoval ze Slovenska bratranec mé ženy Ján a popisoval, jaké novoty tam mají.

Vloni vznikl v Sobotišti na Slovensku tzv. Gazdovský spolek, vlastně první spořitelní a úvěrní družstvo na světě. Musíme se také vzchopit!

L. P. 1847

Konečně! Založili jsme Pražský potravní a spořitelní spolek, spotřební a spořitelní družstvo, které bude svým členům pomáhat čelit tvrdé skutečnosti. Všechny síly do jeho činnosti zapojím, aby se mu dařilo.

Manželka i děti se těší pevnému zdraví, za což denně děkuji Pánu Bohu.

Statuten

für den ersten Prager Sparverein zur Erzielung billiger Preise der Lebensbedürfnisse.

I. Zweck und allgemeine Grundsätze.

§. 1.

Der Zweck des Sparvereins geht dahin, bei der stets zunehmenden und durch Umtriebe der Zwischenhändler noch erhöhten Theuerung der nothwendigen Lebensmittel mittelst Einkaufes der Letzteren in den möglichst billigen Preisen von den Urproducenten, den beitreten den Mitgliedern aus der erwerbsfähigen mittleren Standesklasse für die theilweisen Einzahlungen ihrer Ersparnisse die Lebensbedürfnisse in den Einkaufspreisen zu verschaffen, mithin den sonst einzelnen Unternehmern zufließenden Gewinn dem Konsumenten selbst zuzuführen.

§. 2.

Dieser Zweck kann nur durch gemeinschaftliches Zusammenwirken aller Mitglieder, deren Anzahl ganz unbeschränkt ist, und durch genaue Leistung der verhältnißmäßigen Einzahlungen für die gewünschten Lebensbedürfnisse erreicht werden.

§. 3.

Die Gesellschaft bildet ihren Fond:

- a) durch freiwillige unwiderrufliche Gaben,
- b) durch die Einlagen der einzelnen Mitglieder.

§. 4.

A. Über die freiwilligen Gaben wird ein eigenes Vormerkbuch geführt, selbe werden fruchtbringend angelegt, und

Pomohl až zákon

V roce 1847 bylo tedy založeno první družstvo, které neslo název Pražský potravní a spořitelní spolek. Jednalo se o družstvo se smíšenou úvěrovou a obchodní činností. Fungovalo tak, že členové si v družstvu ukládali své úspory a za takto vzniklý kapitál mohli nakupovat zboží denní spotřeby. Členskou základnu tvořili převážně dělníci a drobní řemeslníci. Téhož roku byl založen spolek i v Liberci a o rok později vznikl ještě jeden potravní spolek v Praze.

Do roku 1867, kdy bylo jakékoliv spolčování pronásledováno, však mohlo docházet k zakládání dalších družstev jen velmi těžko. Vznikaly tak jen velmi primitivní družstevní organizace, tzv. potravní spolky, které jsou pokládány za prvopočátky spotřebního družstevnictví u nás.

Tyto spolky již však měly hlavní náležitosti spotřebního družstva. Byla v nich uskutečňována základní myšlenka spotřebního družstevnictví, totiž společný nákup zboží ve velkém na účet členů, tedy nákup za nižší cenu, než kterou musela platit dělnická rodina u obchodníka. Rozdíl mezi velkoobchodní a maloobchodní cenou, který jinak zůstával v kapse obchodníka, pak zůstal po uhrazení nákladů provozní režie a dalšího rozvoje v rukou členů družstva.

Zakládání potravních spolků se neomezilo jen na Prahu a Liberec. Před vydáním spolčovacího zákona v roce 1867 se uvádí existence potravního spolku Oul, založeného roku 1857 ve Tmáni na Berounsku, a potravního spolku založeného o rok později ve Velké Pálči u Slaného. Stoprocentně však tyto informace nebyly prokázány. Naproti tomu je plně doložena existence potravního spolku Včela ve Stašově nedaleko Zdic, který byl založen v roce 1861. Spolek zanikl až v roce 1884, tedy až po 23 letech poměrně úspěšné existence. Potravní spolky vznikají i na Moravě, např. brněnský Potravní spolek a výpomocná pokladna, založený v roce 1864, a o rok později spolek Práce. Skutečný rozvoj dělnických spolků, rovnajících se v podstatě dnešním sportovním družstvům, nastal až po vydání Spolčovacího a shromažďovacího zákona v roce 1867.

Svorně kupředu

Ve druhé polovině 60. let a na počátku 70. let 19. století prošla česká sportovní družstva specifickým vývojem. Toto období je spojeno s působením **JUDr. Františka Ladislava Chleboráda** (1839–1911), politika, národohospodáře a propagátora družstevní svépomoci, který stál u vzniku Prvního podnikatelského spolku dělnictva pražského Oul.

1. března 1868 se na Žofínském ostrově sešla ustavující valná hromada, na kterou se dostavilo nezvykle mnoho lidí – asi 4000 dělníků.

Brzy po ustavující valné hromadě byl najat první krám na Betlémském náměstí, v němž byl provoz slavnostně zahájen 23. března 1868. Oul měl i vlastní prapor s vyšitým znakem zkříženého pera a kladiva a s heslem „Svorně kupředu!“. Činnost spolku se začala velmi úspěšně rozvíjet. Otvíraly se další krámky na území Prahy a pokračovalo i otevírání podniků Oulu. Byl to nejprve mlýn, dvě pekárny, sklady, záložna. Spolek také zřídil knihovnu, konal divadelní představení a koncerty. Pro své členy zavedl pravidelné vyučování ve formě kurzů z počtů, účetnictví, mluvnice a písemností. V době svého největšího rozmachu v roce 1870 vykázal roční tržbu 295 597 rakouských zlatých a měl

70 zaměstnanců. Po vzoru pražského Oulu byly zakládány podobné spolky i mimo Prahu. Slibný vývoj ale netrval dlouho kvůli vnitřním rozporům. Členové pak hromadně vystupovali z Oulu a vybírali si zpět své příspěvky. Pád spolku urychlila také krize a hospodářský zmatek po vídeňském krachu z roku 1873. V červnu 1875 byl pak oznámen konečný úpadek a likvidace spolku.

František Ladislav Chleborád

(1839–1911)

Advokát, politik, národohospodář, novinář, průkopník myšlenky družstevnictví.

Již při studiu práv a národního hospodářství se u něj projevilo silné sociální cítění. Chleborád začal šířit myšlenky o povznesení dělnictva i o nutnosti ekonomických znalostí. Do družstevního života zasahoval také aktivně. Byl zakladatelem Moravské záložny v Ostravě, působil v řadě spolků, proslavil se jako zakladatel a předseda dělnických konzumních družstev Oulů nebo generální ředitel Vzájemné pojišťovací banky Slavie, která měla jistit důchody a úspory dělníků na stáří.

Chleborádova role na společenském dění byla tak výrazná, že se v roce

1868 stal jedním z těch, kdo provedl slavnostní poklep na základní kame-ny Národního divadla.

Jeho stěžejním dílem se roku 1869 stala Soustava národního hospodářství politického, v níž se zabíral vývojem hospodářství od starověku po sou-časnost, porovnával ekonomické školy, vysvětloval ekonomické termíny. Značný prostor věnoval také výkladu koncepce dělnické svépomoci. Za-vedení jeho myšlenek do praxe však ztroskotalo kvůli burzovnímu kra-chu roku 1873, což způsobilo také ukončení činnosti řady Oulů. Na čas to u nás také zbrzdilo vývoj družstevnictví, protože dělníci pociťovali k družstevním myšlenkám značnou nedůvěru. Chleborád svou nelehkou osobní i finanční situaci vyřešil odjezdem do Ruska, kde se v Petrohradu stal poradcem vlády ve věcech slovanských a finančních. Na Krymu založil továrnu, vyučoval jazyky a roku 1900 vypracoval promyšlený plán státní-
ho pojištění ruských obyvatel. Zemřel v Petrohradu a je zde i pochován.

Jan Rudolf Demel

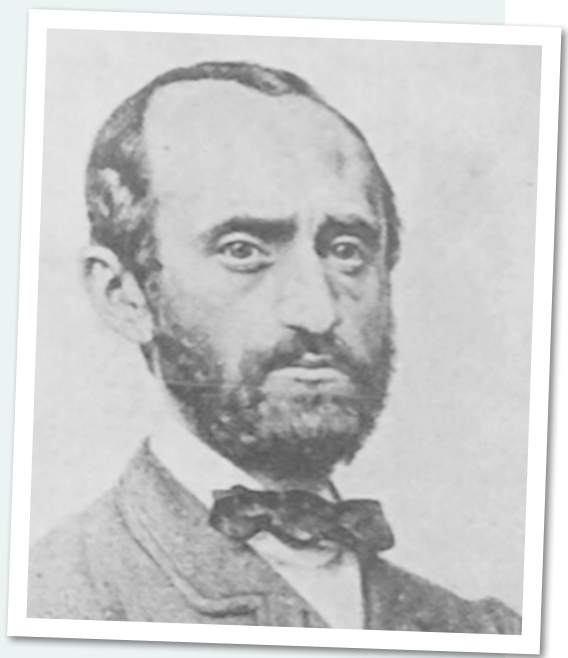
(1833–1905)

Syn prostějovského krejčího získal věhlas jako pedagog, politik a propagátor rolnictva a rolnického školství.

Po studiích na univerzitách ve Vídni a v Praze nastoupil jako profesor chemie a přírodopisu na německou reálku v Olomouci. Založil Hospodářskou jednotu olomouckou a dlouhá léta působil jako její předseda. Hospodářská jednota a Demelův švagr, starosta František Kramář, zakládají v roce 1864 v Přerově rolnickou školu, která je později proměněna na střední zemědělskou školu. V roce 1890 pak Demel zakládá zimní hospodářskou školu pro rolnický dorost v Prostějově.

Kromě rolnického školství se podílel také na rozvoji moravských rolnických záložen. Peníze z těchto záložen posloužily k budování prvních sladoven a cukrovarů. S jeho jménem se pojí vznik Ústřední rolnické záložny v Olomouci nebo stavba Rolnického cukrovaru ve Vrbátkách.

Osvětou v zemědělství se zabýval i coby poslanec, vydal řadu spisů s agrární tematikou a často na venkově pořádal veřejné přednášky.

Antonín Randa

(1834–1914)

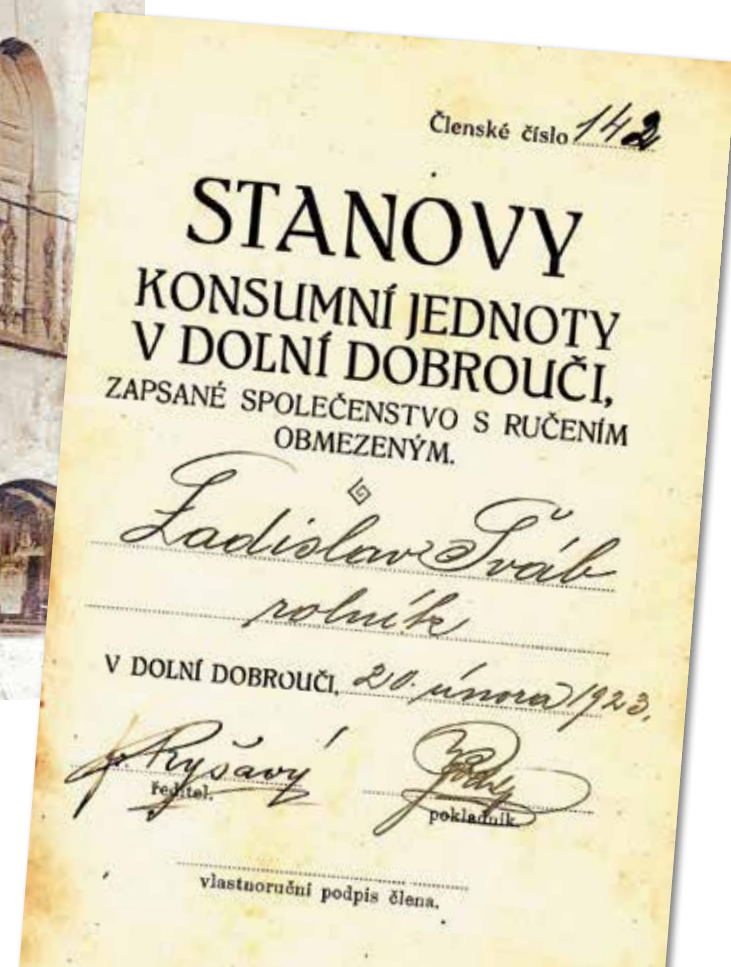
Narodil se jako osmé dítě vrchnostenského justiciára v Bystřici nad Úhlavou. Po absolvování gymnázia se rozhodl následovat svého otce v právnické kariéře. Roku 1858 promoval jako doktor obojího práva a o dva roky později habilitoval pro rakouské civilní právo. Ve svých 34 letech už byl jmenován řádným profesorem pro občanské a obchodní právo, a před svými čtyřicátinami byl už dokonce děkanem právnické fakulty. Po rozdělení pražské univerzity na českou a německou část se stal druhým rektorem české části univerzity.

Již během studií cestuje po Evropě, všímá si zde právních systémů i národohospodářských poměrů, jimž se věnuje ve své publikační činnosti. Zabývá se historickým vývojem občanského, družstevního, směnečného i obchodního práva. Na základě svých poznatků razí ve svém díle i přednáškách názor, že v oblasti soukromého vlastnictví jsou právo a řád základem hospodářského rozvoje.

Jako právník se Randa zasadil o vydání zákona č. 70/1873 říšského zákoníku o výdělkových a hospodářských společenstvech. Zákon pomohl vznikajícím českým záložnám, které byly osvobozeny od přemrštěných daní. Antonín Randa získal za svou činnost mnoho ocenění, stal se členem

řady významných institucí (Česká akademie věd, Královská akademie věd a umění v Krakově, Société de législation comparée atd.). Působil jako ministr i jako prezident České akademie věd a umění. Císař František Josef I. jej povýšil do šlechtického stavu, od roku 1897 se tedy představuje jako Antonín rytíř Randa.

Z fiktivního dopisu Václava Pohody Antonínu. N. z družstva Oul.

V Praze 8. 10. 1873

Vážený příteli,

s velkou lítostí jsem sledoval zprávy o tom, že družstvo Oul, které bylo vzorem pro ostatní, ohlásilo úpadek. Vždyť jste byli tak úspěšní! Vaše činnost přinášela ovoce jak ve svém rozvoji, tak v rozvoji svých členů. Vády a sváry, kterými konec Oulu vysvětľujete, jsou bohužel ve všem lidském konání zhoubou.

Můj otec, jak víte, stál u zrodu prvního družstva u nás, Pražského potravního a spořitelního spolku. Naše rodina se družstevnictví v Čechách velmi věnovala, bratři i další příbuzní a přátelé vstupovali do nově založených družstev. Bohužel, ne všechna, stejně jako to Vaše, vydržela dlouho. Snad bude budoucnost zvlášť teď, po přijetí Družstevního zákona, úspěšnější...

Doba nepříliš úspěšná

Je bohužel smutnou historickou skutečností, že v poměrně krátké době, koncem 60. a začátkem 70. let 19. století, v českých zemích vzniklo asi 500 družstev chleborádovského typu, ale jen několik z nich vydrželo až do novější doby. Ale když už, tak pořádně dlouho! Např. spolek Kruh ve Středoklukách, založený v roce 1868, úspěšně působil až do roku 1937. Nebo družstvo Hvězda ve Stupně u Rokycan, založené 1868 jako spolek, se přeměnilo po vydání Družstevního zákona z dubna 1873 ve družstvo, které působilo až do roku 1940, kdy bylo začleněno do Západočeského konsumního družstva v Plzni.

V roce 1869 rakouská statistická kancelář napočítala v celém Rakousku 285 spotřebních spolků (konsumů) s celkovým počtem 52 796 členů. Převážná většina spolků byla v Čechách, a to 176 spolků s celkem 29 994 členy. Na Moravě bylo 53 spolků se 6 057 členy.

Po neúspěchu chleborádovských družstev zaujalo české dělnictvo k zakládání družstevních spolků naprosto negativní stanovisko. Dělnické družstevnictví se nerozvíjelo ani po vydání Družstevního zákona z 9. dubna 1873 a nadále stagnovalo. Situace byla taková, že v Rakousku-Uhersku převládala úvěrní družstva nad konzumními spolky.

V roce 1872 bylo v celém Rakousku 285 konzumních spolků s 52 000 členy, ale naproti tomu již 525 úvěrních družstev se 180 000 členy. Výrobních družstev však bylo jen 34. Od roku 1873 pak celkový počet družstev vzrůstal, přičemž relativní podíl potravních spolků dále klesal. V roce 1873 bylo v Rakousku celkem 1 550 družstev všeho druhu, z toho 640 spotřebních družstev. Počet jejich členů se snížil na pouhých 26 421.

Stagnace vystřídaná rychlým rozvojem

Teprve konec 80. let a hlavně 90. léta 19. století přinesla oživení a vznik desítek nových družstev.

Začala také vznikat první výrobní družstva, ta zpravidla sdružovala drobné řemeslníky jedné profese, kteří se rozhodli vyrábět společně a sdílet i výrobní stroje. Tím rostla jejich konkurenceschopnost.

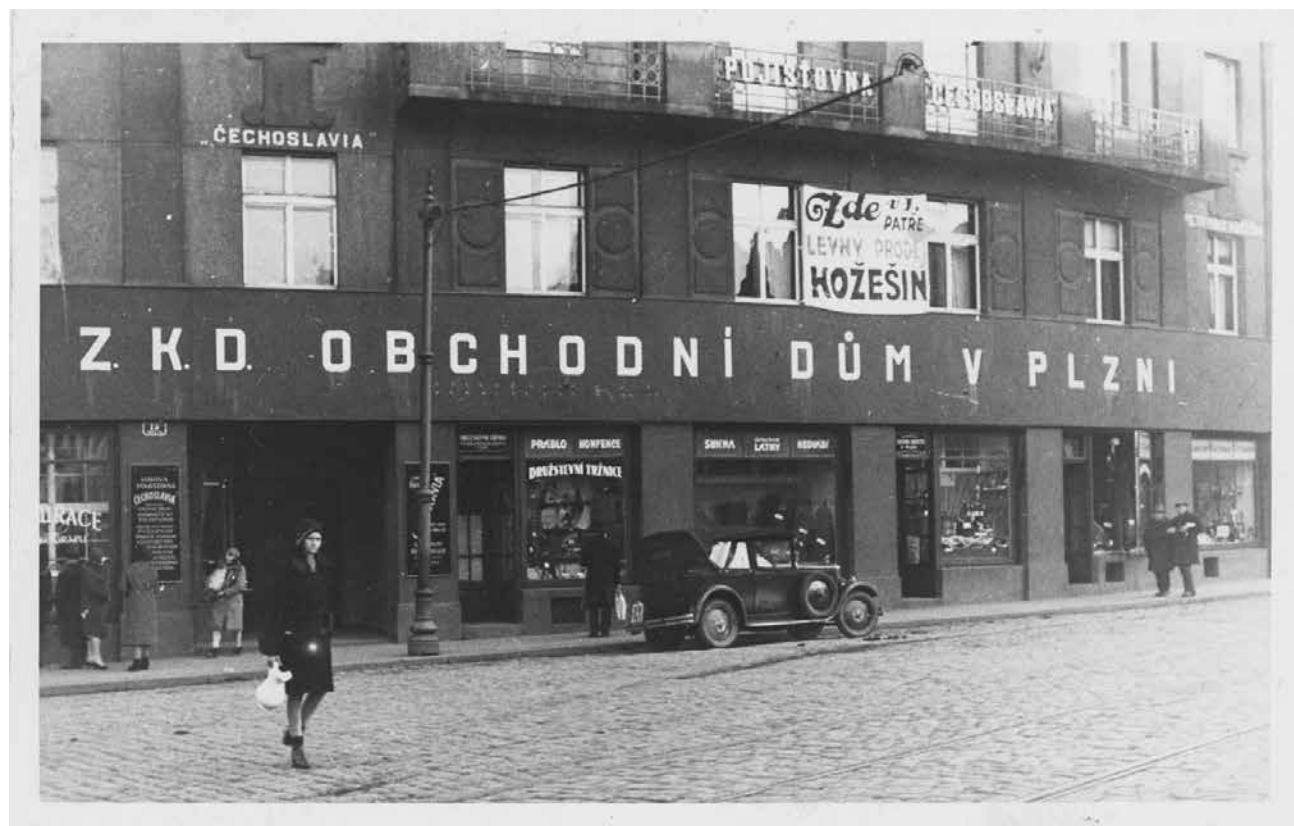
Koncem 90. let začaly sílit existující družstevní organizace zejména v oblasti spotřebního družstevnictví a byly zakládány nové. Doba mezi lety 1895 a 1905 byla v zakládání nových spotřebních družstev naplněna čilým ruchem. Vzniklo družstvo Vzájemnost v Brně, řada jich vznikala na Ostravsku nebo v západních Čechách, zejména v Plzni.

Na přelomu 19. a 20. století počet spotřebních družstev v Rakousku rostl tak rychle, že s vybudováním vlastního ústředí nebylo možno otálet. Ve Vídni vznikl Svaz dělnických výdělkových a hospodářských družstev, kolem kterého se seskupovala dělnická spotřební družstva z celého Rakouska včetně družstev z českých zemí.

První ústředí dělnických družstev pro vzájemnou koordinaci a k ochraně spo-

lečných zájmů bylo v Čechách založeno v roce 1908 z iniciativy tehdejší sociálně demokratické strany pod názvem Ústřední svaz českoslovanských konsumních, výrobních a hospodářských družstev v Praze.

Ze statistik tohoto svazu je patrné, že před začátkem 1. světové války sdružoval 180 konzumních družstev s 60 145 členy ve 281 prodejnách.

Rok 1909 byl na vznik nových družstev bohatý. V Plzni se ustavila životaschopná družstevní organizace Konzumní a úsporný spolek, která se o 10 let později spojila se ZKD (Západočeské konzumní družstvo). Ve východních Čechách vzniklo v Holicích Konzumní a výrobní družstvo, na Moravě se družstvům dařilo např. v Olomouci či Přerově.

Rok 1910 znamenal další krok ke konsolidaci českého ústředního svazu. Současně probíhala výstavba obvodních družstevních svazů v jednotlivých krajích, kterých se do konce roku vytvořilo devět. Vzniklo dalších 40 nových spotřebních družstev a jejich počet narůstal i v dalších letech.

Z fiktivního deníku Ladislava Pohody, syna Václava Pohody:

5. 6. LP 1891

Doba přeje družstevnictví. Řada členů naší rodiny se zapojuje v nově vzniklých družstvech. Sestra Božena zůstala svobodná a žije ve Vídni. Tam se stala významnou silou ve Svazu dělnických výdělkových a hospodářských družstev. Já pomáhám tady v Praze, což dělá velkou radost mému otci. Po létech, kdy se nám nedařilo, vznikají družstva v mnoha místech českých zemích a přinášejí členům užitek.

7. 12. LP 1893

Dnes se nám - mé ženě Anně a mně narodila dvojčata, synové Petr a Pavel. Jsou to malí drobečkové, ale já věřím, že brzy zesílí a budou nám k radosti.

30. 4. LP 1895

Petr a Pavel už běhají a mají se k světu. Před týdnem se nám narodila dcerka Anička. Bohužel má žena je po porodu velmi slabá, stále polehává. Pomáhají sousedky a já se modlím k Bohu, aby Anně vrátil zdraví. Sestra Božena se rozhodla vrátit z Vídně a ujmout se domácnosti, než se žena postaví na nohy.

3. 11. LP 1895

Včera jsme moji milovanou Andulku pochovali. Sestra už zcela převzala domácnost. Je mi jí líto, měla své poslání ve Vídni, ale tvrdí, že péče o mé děti je také důležité poslání a že se teď v Praze kolem spotřebních družstev také mnohé děje. Navrhla, že našemu družstvu bude pomáhat s účetnictvím, protože má hodně zkušeností z Vídně.

4. 2. LP 1909

Uvítal jsem nabídku Ústředního svazu československých konsumních, výrobních a hospodářských družstev v Praze, abych pro něj pracoval. Jeho ustanovení v minulém roce jsem přijal s velkou radostí. Ve spojení je síla proti těm, kteří nám nepřejí.

Období před vypuknutím 1. světové války se vyznačovalo růstem cen spotřebního zboží a zvyšováním cel a daní, což mělo za následek rychlý pokles životní úrovně dělníků. Hospodářská krize a blížící se válka přiváděly do družstev stále více členů.

Samozřejmě ještě hůř bylo ve válce samotné. Výrobu opouštěli kvalifikovaní dělníci a odcházeli na frontu, což vedlo k úpadku průmyslové a poklesu zemědělské výroby. Potraviny byly přidělovány na lístky, ale vzhledem k jejich nedostatku se stávalo, že lidé na své lístky v obchodech nic nedostali. To mělo za následek růst cen potravin a ostatního základního zboží o stovky procent a hlavně obchodování na černém trhu.

Probíhající válka a útlak občanů vedl ke stále větší nespokojenosti. Dělníci se začali bouřit. 22. ledna 1918 vypukla velká generální stávka, které se jen v Praze zúčastnilo kolem 150 tisíc dělníků. Dělnictvo sílilo a demonstrace byly stále častější.

S pokračující válkou se také na frontě dostávalo stále méně potravin. V polních kuchyních se tedy vařilo, co bylo v dosahu.

Silná válečná polévka

Co dům, respektive pole, dá a voják uloví.

Maso (různého druhu) i s kostmi, cibule, fazole, brambory, kořenová zelenina, sezónní zelenina, tuk, (vnitřnosti, rýže)

Maso se připraví (pokud na mase není hlína, písek a jiné nečistoty, je lepší ho příliš neprát, neboť voda z masa vylouhuje nejušlechtilejší sílu), kosti se rozsekají a vyjme se z nich morek, ořeže tuk. Pak se maso naklepe (železným kladivem nebo sekerou, rozpálenou ve žhavém uhlí), až je správně křehké. Mladé maso se naklepe dřevěnou paličkou, která se předtím namočí. Maso se pochopitelně nesmí rozmlátit tak, aby jeho kusy létaly ležením (táborem).

Na 1 kg masa se postaví na oheň 4 litry studené vody, do kotlíku se přidá oloupaná cibule rozkrojená na půl, potom hrst fazolí a 3-4 oškrábané a rozkrájené brambory. Nechá se vařit a podle chuti se přidá sůl. V kastrolu se rozpustí tuk a plátky cibule se v něm osmaží dohněda. Kořenová, na plátky nakrájená zelenina, vedle nadrobno pokrájené vši možné zeleniny, která je k dostání (květák, zelí, kapusta, zelený hrášek atd.), od oka tolik, aby zeleniny nebylo více než polévky, se nechá přikryté vařit pěkně dokřehka. Může se také opepřit. Rovněž je možné přidat játra, srdce a odřezky masa všeho druhu, které se nakrájí na kousky a osmaží s cibulí dohněda jako na guláš a dodají polévce velmi krásnou barvu. Jestliže je zelenina měkká, dá se do kotlíku a dále se vaří s masem; v kastrolu se teď může péci, smažit nebo dusit něco jiného, třeba také kostičky housky, které se pak podávají s polévkou. Nejlepší zaváčkou je rýže, která však musí být zbavena kamenů.

Zajímavost

U Rusů je obvyklé, že během vaření v obrovských kotlích se mužstvo nechá rozběhnout po polích, zahradách atd., každý pak přinese, co našel, a hodí to do kotle, i kdyby to byly slupky od okurek. Nejšťastnější je ten, komu se podařilo uchvátit nějaké lojové svíčky - ty se mohou ponořovat do vřelé polévky, až zbude jen knot, který si šťastlivec smí protáhnout hubou (durchs Maul ziehen).

Pokud je příležitost vařit spolu starou slepici, křídla apod. z krocana, sojky, vrány apod., bude polévka ještě silnější a chutnější. Pamlsek musí být pocho-pitelně předem oškubán, vykuchán a dobře vyprán; je-li po ruce zelí nebo ka-pusta, nechají se očištěné košťály vařit spolu. Se solí - jsou-li křehké - chutnají skvěle.

*Zdroj: **Petr Havel, Milan Hodík, Pavel Landa:** Vojenská kuchařka totiž Ku-chařská kniha c. a k. vojska*

Smažené žemlové řízky

žemle (veky), víno, vejce, strouhanka, sádlo, zavařenina, cukr, skořice

Ze žemle (veky) se nakrájí na prst silné plátky, namočí do vína, pak do rozšlehaného vajíčka a nakonec se obalí ve strouhance. Pak se v rozpáleném vepřovém sádle osmaží do zlatožluta. Tuku musí být tolik, aby v něm řízky mohly plavat. Osmažené řízky se potřou zavařeninou a posypou cukrem se skořicí.

*Zdroj: **Petr Havel, Milan Hodík, Pavel Landa:** Vojenská kuchařka totiž Ku-chařská kniha c. a k. vojska*

Po skončení války bylo v Ústředním svazu sdruženo 208 konzumních družstev, která měla 127 108 členů při 438 prodejnách. Koncem roku 1918 se stala členy svazu i ta družstva, která byla do té doby členy svazu rakouských konzumních spolků.

Bojů 1. světové války se v rakousko-uherských jednotkách zúčastnilo 9 milionů vojáků, z nichž se 1,1 milionu nevrátilo. Počet českých mobilizovaných mužů byl přitom 1,4 milionu, padlo jich 140 tisíc.

Členská družstva Družstevní asociace

Bytová družstva

Bytová družstva začala vznikat na konci 80. let 19. století. V roce 1912 je registrováno už více než 300 stavebních a bytových družstev. Základní filozofií bylo zajistit levné bydlení pro zaměstnance a dělníky. Díky zákonům o daňových výhodách byly domy a byty postavené bytovými družstvy pro dělníky osvobozeny od domovní daně na 24 let. Zároveň bylo přesně definováno, jak takovýto byt má vypadat. Kromě nízkých nákladů se hledělo také na zdraví dělníků. Byt tedy nesměl být suteréní, obytná plocha nesměla být menší než 15 m². Byly stanoveny i maximální velikosti bytu a pochopitelně také cena nájemného. Zakony vyžadovaly, aby členové ručili svým majetkem za stavební náklady, a to min. 5 % při výstavbě činžovních domů a 10 % při stavbě rodinných domků, které měly být později převedeny do vlastnictví členů.

V Prostějově fungovalo v letech 1913–1931 Družstvo pro stavbu laciných a zdravých obydlí, které za dobu své činnosti postavilo 8 činžovních domů s 84 byty. Ještě úspěšnější bylo pražské Bytové družstvo zřízenců a dělníků železničních, které mezi lety 1909–1931 vybudovalo 29 činžovních domů s 1006 byty!

Řada družstev zanikla během 2. světové války a těsně po ní.

V 50. letech byla bytová družstva převedena do majetku státu. Stát však brzy pochopil, že sám nezvládne vyřešit poválečnou bytovou krizi. Zájemci o byt se tedy na bytové výstavbě měli podílet jak finančně, tak pracovní. Začala vznikat první stavební bytová družstva občanů a pracovníků. Družstevní výstavba

se postupně stala převažující formou budování nových bytů a bytových domů, koncem 60. let tvořila 56 % z celkové výstavby bytů. V období let 1959–1982 bylo do užívání předáno přes 520 000 družstevních bytů. Svépomocí bylo v letech 1970–1982 postaveno více než 96 000 bytů.

Těsně před sametovou revolucí existovalo v ČSSR 330 bytových družstev s 1 200 000 členů a 1 milionem bytů.

Zákon č. 72/1994 Sb. o spoluvlastnických vztazích k budovám umožnil vytvoření společenství vlastníků bytových jednotek a převod bytového fondu jednotlivým členům. V 90. letech 20. století klesá vlastní družstevní bytová výstavba a družstva se orientují na správu bytového fondu.

Výrobní družstva

První výrobní družstvo bylo založeno v roce 1892 ve Věšíně na Rožmitálsku. Šlo o První výrobní družstvo cvokařské pro Věšín a okolí. Sdružovalo 39 cvokařů a zajišťovalo výrobu ručně kovaného zboží, skob, lavičníků, hřebů apod. Přes všechny peripetie a úskalí toto družstvo de facto funguje dodnes jako společnost Kovo Věšín, s. r. o., která se zabývá výrobou pracovních stolů a zásuvkových regálů.

Po vzniku samostatného Československa se výrobní družstva rozvíjela v řadě oborů, nejvíce však v potravinářském, oděvním, stavebním, papírenském, kovo a dřevozpracujícím průmyslu.

Situace po roce 1948 byla složitá i pro výrobní družstva. Řada jich byla zlikvidována, prosperující družstva byla znárodněna. Direktivně byla také výrobním družstvům stanovena nová orientace na doplňování výroby státních podniků, zajišťování pracovních příležitostí pro tělesně postižené občany a rozvoj lidové umělecké výroby.

V roce 1950 vzniklo první družstvo, které umožnilo pracovní zařazení osobám

s různým typem zdravotního postižení, Drutěva Praha. Velice rychle si vybudovalo silnou pozici na trhu, protože dokázalo navrhovat a ušít atraktivní a slušivé dámské oděvy. Rozsah výroby v počátcích družstva zahrnoval také výrobu předmětů z kůže, dřeva, plastů a barevných kovů, opravu a ladění pian a harmonií. Koncem 50. let přibýlo pletené zakázkové zboží a vyplétání nábytku rákosem. Družstvo se stalo největším dodavatelem dětské konfekce pro státní obchody. V roce 1964 Drutěva v praxi zkouší zásady tržního hospodářství, prim hraje poptávka zákazníků, družstvo má volnost při cenotvorbě a při sestavování pracovních plánů. Během půl roku obměňuje 54 % sortimentu, přichází s téměř stovkou nových žádaných výrobků a navyšuje zisk o půl milionu korun.

Uvolněnější druhá polovina 60. let 20. století umožnila více volnosti i ostatním výrobním družstvům, která mohou začít lépe reagovat na požadavky trhu. Normalizace však vrátila výrobní družstva zpět na počátek 60. let pod diktát státního aparátu. Na tržní ekonomiku si tak výrobní družstva musela počkat až do sametové revoluce, kdy mohla začít plně rozvíjet tuzemskou i zahraniční spolupráci a výrobu a reagovat na požadavky trhu.

Zemědělská družstva

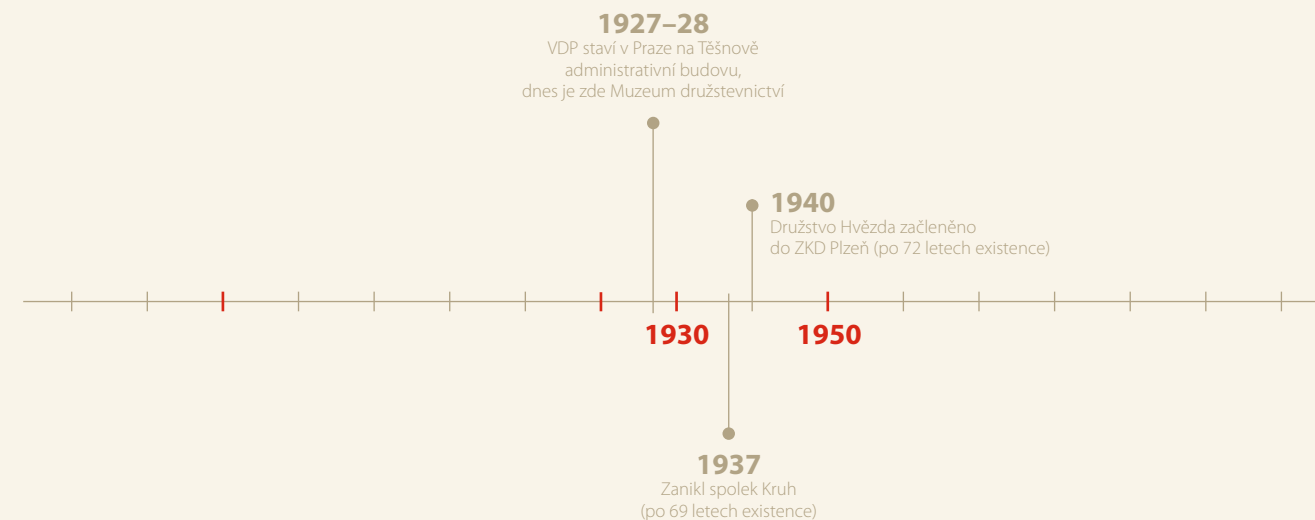
Ačkoliv mají lidé tato družstva spojena s kolektivizací zemědělství a s JZD z 50. let 20. století, historie zemědělských družstev je mnohem starší. První zemědělská družstva u nás začala vznikat ve druhé polovině 19. století. Rolníci je zakládali s cílem usnadnit si, zlevnit a zdokonalit vlastní hospodaření, výhodněji zpracovávat a prodávat zemědělské produkty. V 90. letech 19. století je registrováno přes 700 hospodářských spolků. Postupně se začínají diferencovat zemědělská družstva úvěrní (záložny, kampeličky, raiffeisenky) a družstva neúvěrní (hospodářská, zpracovatelská).

Vznik samostatného Československa přeje i zemědělským družstvům. Díky pozemkové reformě je půda velkostatkářů rozdělena drobným sedlákům, čímž je podpořen i vznik dalších zemědělských družstev. V roce 1921 byl založen Centrokooperativ, vrcholný orgán zemědělského družstevnictví. Postupně sdružoval 12 zemědělských družstevních svazů a na 11 000 družstev.

Druhá světová válka zbrzdila slibný rozvoj zemědělských družstev. Družstva jsou podřízena potřebám válečného hospodářství, do organizací jsou dosazeni němečtí vládní komisaři. V poválečném období plní družstva významnou roli v zajištění potravin pro obyvatelstvo. Kolonizace zemědělství znamená vznik nových typů družstev, např. pastevní. Únor 1948 znamená konec demokracie i pro zemědělská družstva. Cílem nového režimu je zespolečnění veškeré zemědělské výroby. Zemědělská družstva jsou násilně zneužívána ke kolektivizaci soukromých zemědělců, jsou zestátněna či zlikvidována všechna družstva poskytující služby jednotlivým rolníkům, všechna zpracovatelská družstva. Vznikl nový typ družstev – Jednotná zemědělská družstva (JZD). Platil pro ně direktivní plánovací systém v oblasti výroby i státního výkupu zemědělských produktů. Od roku 1952 probíhala tzv. akce K zaměřená na likvidaci vesnických boháčů, kteří odmítli vstoupit do družstev. Písmeno K znamenalo slovo „kulak“, kterým komunisté označovali soukromě hospodařící rolníky s min. 15 hektary půdy. Kulak byl dle jejich výkladu nepřátelský a státní zájmy poškozující sedlák. 60. léta přinášejí pro JZD více samostatnosti, normalizace zase určitou gigantománii a zakládání ohromných družstevních komplexů. Po roce 1989 se zemědělská družstva musela potýkat s dalšími problémy. V restitucích jim nebyl vrácen majetek, naopak ona musela majetek vracet oprávněným osobám a řešit jejich finanční požadavky na vypořádání majetku. Spolu s nedostatkem kapitálu je toto pro mnohá družstva likvidační. Do současnosti proto dochází ke stálému úbytku zemědělských družstev.

2. kapitola

Období vzniku Československa až počátek 2. světové války

Porážka Rakouska-Uherska znamenala jeho rozpad i konec vlády habsburské dynastie, která v českých zemích vládla od roku 1526. Nezávislost na Rakousko-Uhersku byla vyhlášena 28. října 1918 a 14. listopadu byl zvolen do funkce prezidenta nově vzniklé republiky Tomáš Garrigue Masaryk.

Vznik samostatného Československa znamenal začátek nové etapy dějin i pro družstevnictví. Došlo k rychlému rozvoji družstev různých typů a činností. V demokratických podmínkách a funkční tržní ekonomice vytvořilo ekonomicky silné, dobře organizované a společensky významné, i když nejednotné odvětví. Družstevnictví se členilo nejen podle druhu podnikání, ale i pod vlivem národnostních a politických konfliktů společnosti tzv. první republiky. Nicméně je možné konstatovat, že svého vrcholného rozmachu u nás dosáhlo družstevnictví právě v období mezi 1. a 2. světovou válkou.

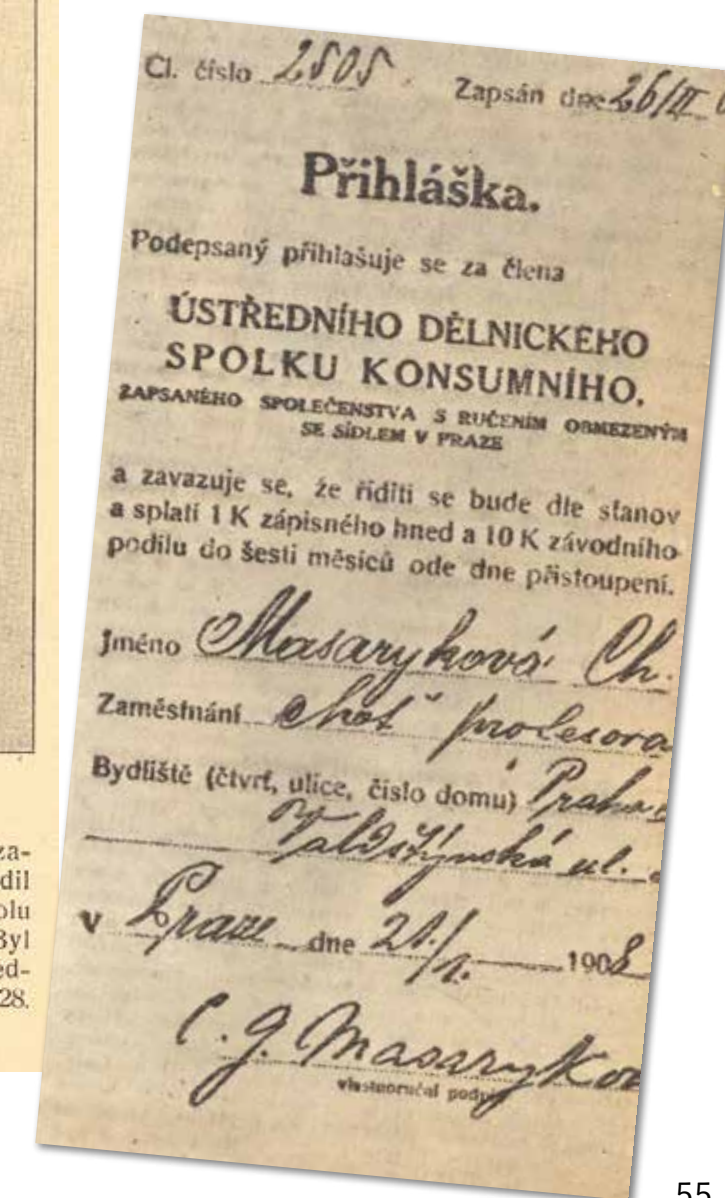
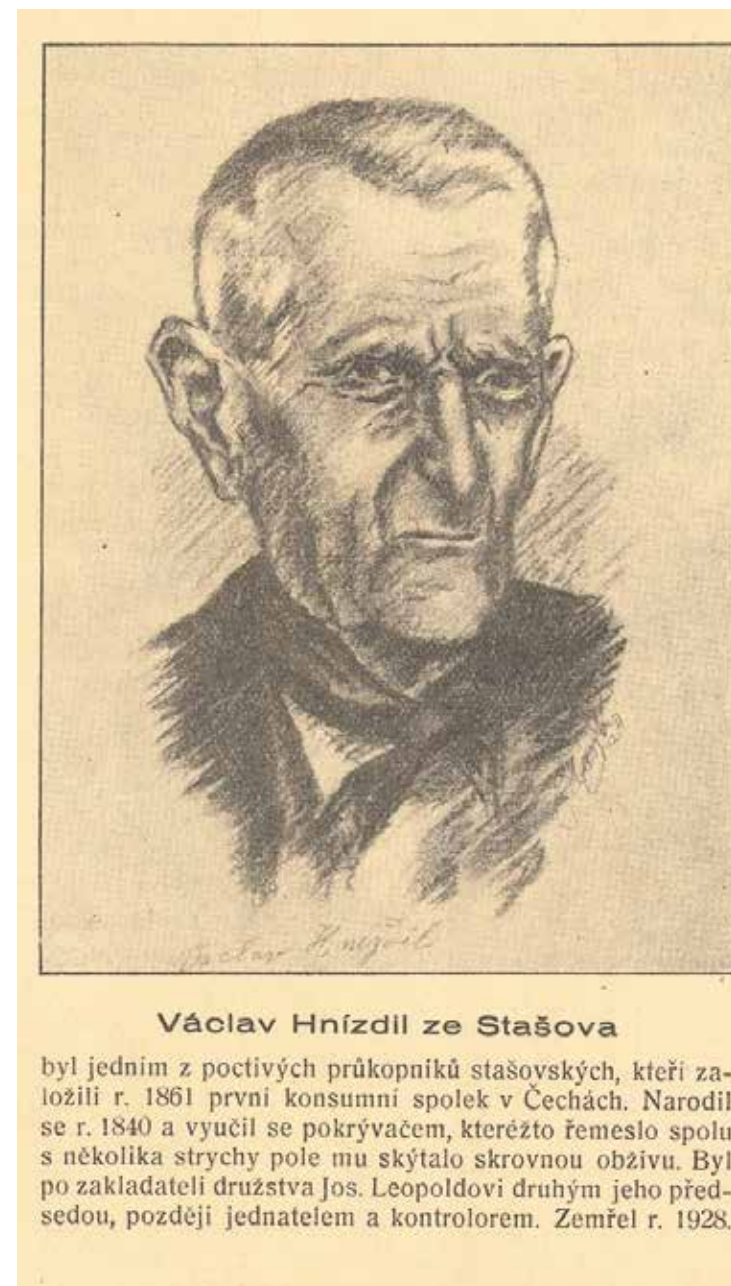
Spotřební družstevnictví představovalo v té době silnou a dobře prosperující součást družstevního hnutí meziválečného Československa a získalo si důvěru hlavně u sociálně slabších vrstev obyvatelstva. Členskou základnu tehdejších spotřebních družstev tvořili ze 60 % dělníci. O zbývajících 40 % se dělili úředníci, rolníci, živnostníci a další povolání.

Zajímavost

Charlotta Masaryková a družstevnictví

Manželka prvního československého prezidenta byla od roku 1908 členkou Ústředního dělnického spolku konzumního v Praze.

Ovšem již v roce 1902 stála u zrodu Ženského klubu. Vůdčí osobností klubu byla senátorka Františka Plamínková. Klub poskytoval všestranné zázemí mnoha ženským organizacím, organizoval semináře, výuku jazyků, přednášky, koncerty. V roce 1928 se klub rozhodl postavit vlastní spolkový dům. Členky založily stavební družstvo a vydaly podílové listy, z jejichž prodeje získaly prostředky na stavbu domu. Projekt bezplatně vypracovala členka klubu, česká architektka Milada Petříková-Pavlíková. Spolkový dům byl vybudován na počátku 30. let 20. století ve funkcionalistickém stylu. V přízemí se nacházela restaurace, která byla jediným místem, kam směli i muži. V budově se nacházel klubový sál, knihovna, klubovny i skromné ubytovací prostory. Za 2. světové války zde ženy organizovaly odbojovou činnost, za což byla uvězněna a následně popravena Františka Plamínková, několik let strávila ve vězení také další členka klubu, Milada Horáková. Ta se po válce stala předsedkyní klubu. Počátkem 50. let klub formálně zanikl a v roce 1955 budovu Spolkového domu převzal stát.

Síť prodejen spotřebních družstev se stále rozšiřovala, ale v důsledku slučování družstev do ekonomicky silnějších a konkurenčně schopnějších celků se počet družstev snižoval. Slučováním desítek malých lokálních spotřebních družstev do větších celků byla vytvářena obvodní a oblastní družstva. Silná centra spotřebních družstev vznikla např. v Brně, Liberci, Praze, Plzni, Prostějově, Ostravě a jinde.

Pro zásobování prodejen si družstva také vybudovala vlastní sklady a výroby. Nákupní ceny se snižovaly podle výše objednávek, což umožňovalo v družstevních prodejnách prodávat za nižší ceny než v soukromém maloobchodu.

Jaroslav Preiss

(1870–1946)

Politik, národohospodář, bankéř, ředitel Živnostenské banky, jeden z nejvlivnějších mužů nově vzniklého Československa.

To vše jsou charakteristiky přeštického rodáka. Tento vystudovaný právník zahájil svou kariéru jako redaktor Národních listů, ve svých článcích vybízel podnikatele k většímu sebevědomí, hrdosti, vynalézavosti a průbojnosti. Od roku 1904 redigoval Finanční listy vydávané Živnostenskou bankou. V článcích se zaměřoval na moderní podnikání, zakládání akciových společností i na morálku podnikatelů. Do Živnobanky nakonec v roce 1907 nastoupil na post šéfa úvěrového a hypotekárního oddělení a postupně se vypracoval až na pozici vrchního ředitele banky, kterou zastával v letech 1917–1938. Živnostenská banka byla v té době nejvlivnější bankovní institucí a vlastnila téměř polovinu československého průmyslu. Velkou měrou k tomu přispěl právě její ředitel Preiss. Ten také založil Spolek továrníků a výrobců hospodářských strojů (Ústřední svaz českých průmyslníků), jehož byl později předsedou. Zastával také post předsedy správní rady průmyslového gigantu ČKD, České obchodní společnosti, Fantových závodů, pojišťovny Moldavia-Generalli aj. Jeho úspěchy na poli finančnictví mu vynesly pří-

zviska „kapitán českého průmyslu“, „upír“ a „žralok od Prašné brány“.

V roce 1918 odmítl nabídku stát se ministrem financí, ale stal se nejbližším spolupracovníkem ministra financí Aloise Rašína. Preiss se podílel na tvorbě hospodářského zákona, v němž navrhl základy budoucí měnové reformy a zdůraznil v něm i důležitost podpory soukromé iniciativy podnikatelů. Preissovu stopu nalezneme i v pozadí tzv. nostrifikace, převedení kapitálu českých podniků z Rakouska do Živnostenské banky.

Blízký vztah měl také k prezidentu Masarykovi, fungoval jako jeho osobní bankéř a rádce ve finančních otázkách. Naopak k Edvardu Benešovi měl vztah velice komplikovaný. Jakožto bankéř totiž nesouhlasil s Benešovým postojem, že stát se může kdykoliv zadlužovat, protože se vždy najde někdo, kdo mu půjčí. Bankéř Preiss v tomto viděl neustálé nebezpečí státního bankrotu. Ve sporech byli také ohledně rozpočtových deficitů, měnové politiky v době měnové krize nebo v otázkách budování opevnění na hranicích.

Po válce byl zatčen a obviněn z kolaborace. Ačkoliv byl nakonec propuštěn, věznění se podepsalo na jeho fyzickém i duševním zdraví a zemřel pouhé dva dny po propuštění z vazby.

Z fiktivního dopisu Boženy Pohodové strýci Janu Pohodovi

V Praze 18. 3. 1920

Drahý strýčku,

chcete vědět, jak se nám daří? Jak se může dařit rodině, která jako mnoho dalších přišla o svého milovaného syna! Tolik zbytečně zmařených životů, tolik bolesti a smutku v mnoha rodinách!

Mého bratra Ladislava zpráva o tom, že Pavel padl u Zborova, úplně zdrtila a schází den za dnem rychleji. Petr se stále zotavuje po ošklivém zranění nohy, kulhat prý bude už pořád. Navždy je jistě zasažena i jeho duše. Vždyť s Pavlem tvořili nerozlučnou dvojici od svého narození! Hodně si slibují od Ludmilky Pokorné, dcery Josefa Pokorného. Jistě na něj pamatujete, hodně pro naši věc udělal. Ludmilka čekala na Petra celou válku a já věřím, že se zas dají dohromady a v nové rodině Petr snáze zapomene na prožité hrůzy. Zatím dělá skladníka v jedné z našich prodejen.

Když už mne není potřeba k výchově Ladislavových dětí, pomáhám v Ústředním svazu družstev. Máme opravdu hodně práce, když se k nám přidali i ti, kteří byli do konce války pod rakouským vedením.

Anička je šťastně vdaná v Plzni, má dva roztomilé caparty a její muž vede tamní konzum. Žijí spokojeně, mám z nich radost.

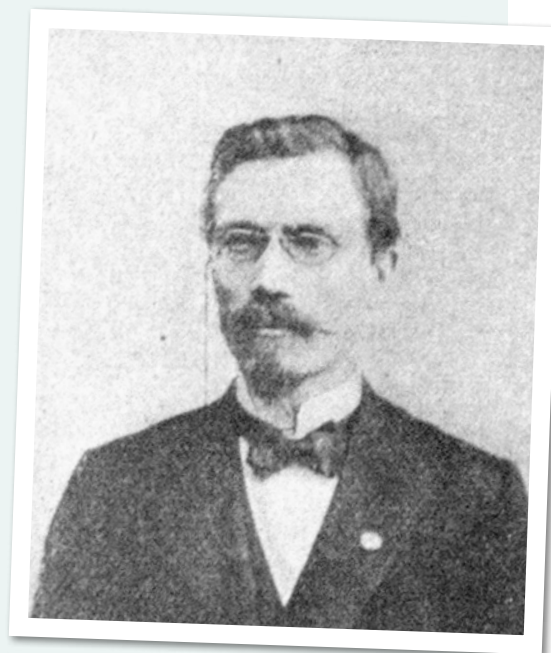
Prosím, drahý strýčku, až Vám zdraví dovolí, přijedte, abyste přivedl mého bratra na lepší myšlenky....

František Modráček

(1871–1960)

Politik, anarchista, vyučený řezbář, novinář, propagátor družstevnictví.

Zatímco jeho politické názory byly dost proměnlivé, principy družstevnictví mu byly blízké neustále a v družstevním dění byl také velice aktivní. V roce 1905 spoluzakládal Ústřední dělnický spolek konsumní v Praze, z něž se později vyvinulo významné družstvo Včela. V roce 1920 se stal zástupcem ředitele správní rady nově vzniklé Všeobecné družstevní banky a v letech 1930–1938 byl členem orgánů Mezinárodního družstevního svazu. O družstevnictví Modráček napsal také řadu publikací a odborných statí. Po únorovém převratu byl jakožto člověk s antikomunistickými názory zcela odstraněn jak z života politického, tak družstevního. Zajímavostí je, že do politiky zasáhla také jeho pravnučka Petra Buzková, která byla jednou z nejvýraznějších političek na přelomu 20. a 21. století.

VDP – motor spotřebního družstevnictví

Hlavním dodavatelem potravinářského a průmyslového zboží do družstevních prodejen byla Velkonákupní společnost v Praze (VDP) se sítí vlastních továren a provozoven po celé republice.

Historie VDP se začala psát v roce 1908, kdy byla ustavena veřejná obchodní společnost pod názvem Dělnická nákupní a výrobní společnost Jaroš a spol. O rok později proběhla její reorganizace na společnost s ručením omezeným a v roce 1912 byl změněn název na Velkonákupní společnost konsumních družstev v Praze – zkratka VDP. Tento název byl v roce 1928 upraven na Velkonákupní společnost družstev, přičemž zkratka VDP zůstala v platnosti. Členkou základnu VDP zpočátku tvořila jen spotřební družstva, později se jejími členy stala i družstva výrobní, stavební, hospodářská a další.

Činnost VDP byla od počátku zaměřena na nákup, prodej, zprostředkování prodeje a výrobu. Jedním z prvních produktů, s nimiž společnost obchodovala, byly zápalky, jejichž etiketu namaloval malíř Mikoláš Aleš.

Z velmi skromných počátků se Velkonákupní společnost rozrostla ve 20. a 30. letech 20. století do mohutného velkonákupního ústředí s celostátní působností. Její skladovací a výrobní objekty v Praze patřily k nejmoderněji vybaveným v celé střední Evropě. V polovině 20. let zakoupila společnost pozemek na pražském Těšnově, kde vybudovala během let 1927–28 svoji novou administrativní budovu. Mimo ústřední správu se v objektu nacházela výroba prádla, sklady textilního oddělení a domácích potřeb, vzorkové sklady a několik bytů pro zaměstnance. V současnosti se zde nachází i Muzeum družstevnictví.

VDP se stala příkladem pro ostatní. Ve 30. letech patřily k největším výrobním podnikům VDP např. továrna na výrobu margarínu a kosmetických a čistících prostředků v Nelahozevsi u Prahy, továrna na výrobu uzenin v Praze 10, továrna na šití konfekce v Praze 2, ústřední skladiště v Praze 8, mlýn a pekárna v Kladně, mlýn v Kyjově, skladiště v Děčíně, Žilině či Zvolenu a desítky menších zpracovatelských podniků strategicky rozmístěných po celé republice. U velkých objektů byly přípojky na železnici.

Zboží vyráběné v zařízeních VDP bylo dobré zboží za dobrou cenu a značka VDP se stala známou jak v tuzemsku, tak v zahraničí. Velkonákupní společnost družstev přežila období protektorátu a 2. světové války, ale nepřežila únor 1948. Po 40 letech úspěšné činnosti byla násilně zlikvidována v roce 1948 nařízením spojením se státním Velkodistribučním podnikem, který začal existovat od 1. ledna 1949.

*To pravé
pro Vaši pleť*

Loop
PLEŤOVÝ
KRÉM

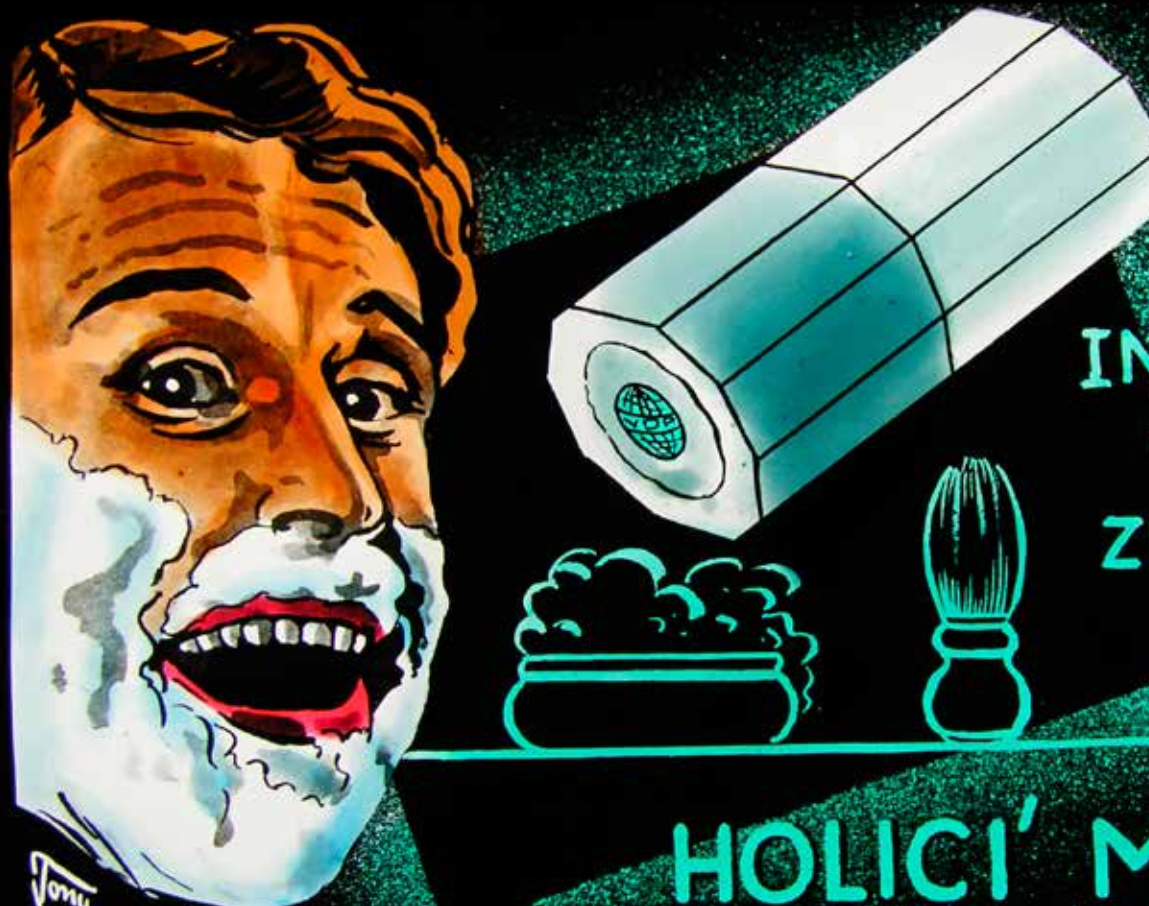

VELKONÁKUPNÍ SPOLEČNOST DRUŽSTEV

*Na svou ochranu
kupuje každý spotřebitel
ve svém družstvu výrobky
se značkou:*

VELKONÁKUPNÍ SPOLEČNOST DRUŽSTEV

**INEJTVRDŠÍ
VOUS
ZMĚKČÍ'**

**NAŠE
HOLICÍ' MÝDLO**

**VELKONÁKUPNÍ
SPOLEČNOST DRUŽSTEV**

Antonín Švehla

(1873–1933)

Agrární politik, účastník protirakouského odboje, premiér ve třech československých vládách.

Syn sedláka z Hostivaře se vyučil pekařem a jistě jej v mládí nenapadlo, že jednou bude stát u zrodu nového samostatného státu. Ačkoliv se politicky angažoval již v 90. letech 19. století, v roce 1900 převzal po otci rodinné hospodářství a vypadalo to, že jeho budoucnost leží na statku v Hostivaři.

Už v roce 1902 však byl zvolen místopředsedou Sdružení českých zemědělců a stále více proniká do politického dění. V letech 1908–1913 vykonává funkci poslance českého zemského sněmu a zároveň je i předsedou výkonného výboru Agrární strany. Za války se stává jednou z vůdčích osobností domácího odboje, Maffie i Národního výboru. Patří mezi pětici mužů 28. října, kteří vydali prohlášení o vzniku republiky.

Švehla se jako ministr vnitra podílel na vzniku ústavy samostatného Československa. Zároveň se stává i předsedou Agrární strany a snaží se prosazovat zájmy nejen velkostatkářů, ale i drobných zemědělců.

Od roku 1922 postupně zastává funkci ministerského předsedy ve třech vládách (1. Švehlova vláda, 2. Švehlova vláda, 3. Švehlova vláda, tzv. Pan-

ská koalice). V roce 1927 je mu nabídnuta kandidatura na prezidenta, kterou však Švehla odmítl a veřejně jako kandidáta podpořil Tomáše G. Masaryka.

Sám prezident Masaryk na něj vzpomínal s úctou jako na dovedného spolutvůrce při budování demokracie a nové republiky, jako na zdatného státníka, který se velkou měrou zasloužil o rozvoj mladého Československa. Švehla byl znám jako schopný politik a mistr kompromisu. O politice vždy hovořil jako o umění větším než sochařství, protože hlína a kámen se nebrání, zatímco on musí modelovat vzpouzející se a prskající lidskou národu, kterou musí současně hladit i škrtit, aby ji mohl zformovat ve fungující stát.

Snad i díky tomu, že neměl akademické vzdělání a veškeré znalosti získával samostudiem a praxí, dokázal se podívat na řešení politických otázek právě z praktického hlediska.

Po celou dobu své politické kariéry prohlašoval, že venkov musí stát v popředí práce pro republiku a demokracii. Stále zdůrazňoval, že sociální reforma nesmí překročit hospodářské možnosti státu, protože pokud si na ni stát nevydělá, nemá reforma smysl.

Osobnost s mezinárodním dosahem

Emil Lustig
(1883–1962)

Je považován za zakladatele družstevního podnikání a byl čelním představitelem československého družstevnictví mezi světovými válkami. Působil jako místopředseda správní rady Všeobecné družstevní banky. V rozmezí let 1910–1938 zastával funkci generálního ředitele a předsedy představenstva Velkonákupní společnosti konsumních družstev v Praze, VDP. Nemalou měrou se podílel na jejím úspěšném rozvoji. Československé družstevnictví zastupoval v Mezinárodním družstevním svazu.

Již na počátku 2. světové války musel emigrovat před nacistickým pronásledováním. Usadil se ve Švédsku, odkud se zapojoval do aktivit londýnské exilové vlády. Ačkoliv se ihned po osvobození republiky vrátil zpět, nebylo mu umožněno, aby pokračoval v družstevnické činnosti. Po únorovém převratu opět odchází do Švédska, působí na ústředí švédských spotřebních družstev a ve švédské emigraci také umírá.

Banka a pojišťovna

Pro spotřební družstva ale i pro ostatní družstva byly důležité i dvě další instituce, které vznikly v roce 1920, a to Všeobecná družstevní banka, která se stala jejich peněžním ústavem a byla jedinou družstevní bankou v meziválečném období. Druhou institucí byla Lidová pojišťovna Čechoslavia, která pro družstva a jejich členy a pracovníky zajišťovala majetkové a osobní pojištění za výhodných podmínek. Čechoslavia se časem vypracovala na jedno z předních míst mezi československými pojišťovnami.

Družstva své členy v těžkých časech neopouštěla

Do slibného vývoje spotřebních družstev zasáhla hospodářská krize v letech 1929-1935, která se mj. projevila i v poklesu koupěschopnosti obyvatelstva. Navíc počátkem 30. let zesílily útoky ze strany obchodních grémií a různých zájmových organizací soukromých obchodníků. V souvislosti s tím se zintenzivnila i činnost Ústředního svazu československých družstev na obranu zájmů spotřebitelů a družstev.

Během hospodářské krize došlo k prudkému poklesu životní úrovně nejchudších vrstev. Dělníci byli propouštěni z práce a těm, kteří nadále pracovali, byla prudce snížena mzda. Význam spotřebních družstev se projevoval v tomto období také v rozsáhlé podpoře nezaměstnaným a stávkujícím dělníkům.

Podle údajů Státního statistického úřadu bylo na počátku 30. let 20. století v Československu 1474 spotřebních družstev, která měla 910 105 členů a 4 952 prodejen. K největším konzumním družstvům v meziválečném období patřily např. Včela a Rovnost v Praze, Budoucnost v Ostravě, Západočeské konzumní družstvo v Plzni, Vzájemnost-Včela v Brně, Budoucnost v Prostějově, Ústřední konzum v Hradci Králové a Budoucnost v Pardubicích. Za zmínku stojí i kulturně společenská činnost spotřebních družstev, která pro své členy a jejich děti pořádala nejrůznější kulturní akce, letní tábory apod.

Ladislav Karel Feierabend

(1891–1969)

Národohospodář, právník, politik a aktivní účastník národního odboje.

Rodák z Kostelce nad Orlicí vystudoval práva na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě. Absolvoval také celou řadu zahraničních kurzů v obchodní a politické oblasti. Celá jeho profesní kariéra je úzce spojena jak se zemědělstvím, tak s družstevnictvím.

V roce 1930 se stal vrchním ředitelem Kooperativy – ústřední jednoty hospodářských družstev. O čtyři roky později jej československá vláda jmenovala předsedou Československé obilní společnosti, která byla nositelkou státního obilního monopolu. Působil také jako prezident Pražské plodinové burzy. Ta sídlila v dnešním Kongresovém centru ČNB, kde byla v červnu 2017 odhalena Feierabendova busta.

Tento člen pravicové agrární strany působil jako ministr zemědělství v několika vládách, což v období protektorátu chápal jako oběť pro těžce zkoušený národ a snažil se zachovat co nejvíce zásad prvorepublikové demokracie. Aktivně se zapojil do domácího odboje a po vyzrazení této své činnosti musel před gestapem emigrovat nejprve do Francie, později do Velké Británie, kde se stává členem Benešovy exilové vlády. Coby mini-

str financí se zasloužil o vydávání státovek, peněz, které platily v osvo-
bozeném Československu až do května 1953. Na státovkách byl dokonce
vodoznak s podobiznou Feierabendova syna. V roce 1944 zastupoval
naši vládu na mezinárodní finanční konferenci, na níž byla založena
Světová banka.

Po válce byl jako člen protektorátní vlády postaven před speciální Ná-
rodní soud a souzen za vlastizrádnou činnost. V reakci na to rezignoval
na post ministra financí a jako jediný člen exilové vlády protestoval
proti snahám zařadit Československo do sovětské zájmové sféry i proti
narůstající moci komunistů. Tyto jeho postoje způsobily, že mu po ná-
vratu do vlasti nebylo umožněno znovu pracovat v Kooperativě a nebyl
mu vrácen majetek zabavený nacisty. Po únorovém převratu se nejprve
ukrýval u přátel a poté i s rodinou emigroval do New Yorku. Zde působil
v rozhlasové stanici Hlas Ameriky i v exilové agrární straně. Z této druhé
emigrace se již nevrátil, zemřel na rodinné dovolené v Rakousku.

Jeho zásluhy o stát ocenil až v roce 1995 prezident Václav Havel, kdy mu
in memoriam propůjčil Řád T. G. Masaryka I. třídy.

L. K. Feierabend je také autorem řady odborných publikací s tematikou
družstevního zemědělství.

Zajímavost

Neobvyklá družstva na našem území

Chrámové družstvo

Katedrála sv. Víta se začala budovat roku 1344, kdy český král Jan Lucembur-
ský položil základní kámen ke stavbě svatostánku. Dokončena však byla až
roku 1929. Na její dostavbě se značnou měrou podílelo také jedno družstvo.
Vzniklo roku 1859 a jmenovalo se **Jednota pro dostavění hlavního chrá-
mu sv. Víta**. Jeho členy tvořili prostí občané, známé osobnosti i manželky
habsburských panovníků – Marie Anna Savojská (manželka Ferdinanda I.),
Alžběta Bavorská (manželka Františka Josefa I.), Karolína Augusta Bavorská
(manželka Františka I.).

Chrámoví družstevníci nebyli spokojeni, že stavba po staletí chátrá a je nedo-
končená. Z vybraných peněz postupně financovali nejprve nejnutnější opravy
a následně i samotnou dostavbu. Na dokončení chrámu se postupně vystřídali
tři architekti, Josef Kranner, Josef Mocker a Kamil Hilbert.

I díky úsilí chrámového družstva byla katedrála slavnostně otevřena 28. září
1929, tedy 1000 let po smrti sv. Václava.

Národní divadlo

O vybudování českého Národního divadla se začalo mluvit již v roce 1844.
O šest let později byl založen **Sbor pro zřízení českého Národního diva-
dla v Praze**, který inicioval zahájení sbírek na vybudování české scény. Jeho
úspěšné snažení vedlo k zakoupení pozemku a otevření Prozatímního divadla
v roce 1862. Jeho správu převzalo v roce 1866 **Družstvo pro výstavbu Ná-**

rodního divadla. V roce 1868 byl položen základní kámen ke stavbě a roku 1881 bylo divadlo slavnostně otevřeno. Po katastrofickém požáru v srpnu 1881 vynaložili členové družstva nemalé úsilí k získání peněžních prostředků na obnovu. K slavnostnímu znovuotevření došlo roku 1883. Družstvo řídilo činnost v divadle až do roku 1900, kdy ji převzala Společnost Národního divadla. Od roku 1929 přešlo divadlo definitivně pod správu státu.

Aktivita družstva se však neomezila jen na pražské divadlo. Z jeho iniciativy bylo vybudováno Městské divadlo na Královských Vinohradech i Národní divadlo v Brně. Družstvo určitý čas řídilo také Komorní divadlo, Tylovo divadlo a Divadlo na Poříčí. Jeho existence skončila v roce 1952, kdy bylo jako mnoho jiných družstev zestátněno.

Do roku 1865 bylo ve veřejné sbírce získáno přes 200 000 zlatých.

Císař František Josef I. věnoval na stavbu 5 000 zlatých, dalších 13 tisíc věnoval po vyhoření divadla na jeho obnovu.

Členové císařské rodiny přispěli 26 000.

Bazar na Žofíně pořádaný českými vlastenkami vynesl 6 000 zlatých.

Na stavbu přispěli i ruský car, významné české šlechtické rody.

V letech 1850–1884 se na Národní divadlo získalo přes 3,2 milionu zlatých, více než milion zlatých se vybralo v národní sbírce po požáru divadla.

Petřínská rozhledna

Když se v roce 1889 členové Klubu českých turistů vypravili do Paříže na světovou výstavu, netušili, že se díky této návštěvě postarají Praze o jednu z jejích dominant. Byli totiž tak okouzleni pařížskou Eiffelovou věží, že se rozhod-

li vybudovat v našem hlavním městě podobnou stavbu.

Po svém návratu domů založili **Družstvo pro výstavbu Petřínské rozhledny**, vložili do něj základní kapitál ve výši 1031 zlatých a s magistrátem se domluvili na lokaci nové rozhledny. Hlavní propagátoři stavby Vratislav Pašovský a Dr. Vilém Kurz se také ujali nelehkého úkolu sehnat potřebné finance na nákladný projekt, který měl podle odhadu stát téměř 32 000 zlatých!

Kurzův vizionářský článek Rozhledna na Petříně otištěný v německém listě Der Politik se setkal s ohromným zájmem ze strany české veřejnosti. Lidé kupovali podílové listy v hodnotě 50 zlatých jako diví a sen o Petřínské rozhledně se stále více stával realitou. A tak se v březnu 1891 na vrchu Petřín začalo se stavbou rozhledny, která měla být zprovozněna na Zemskou jubilejní výstavu pořádanou ještě v témže roce. Ačkoliv se to může zdát být nemožné, stavba byla dokončena za necelé čtyři měsíce. Samotná rozhledna pak byla slavnostně otevřena 20. srpna 1891, spolu s ní byla zprovozněna i lanová dráha na vodní pohon a v příštím roce přibýlo populární zrcadlové bludiště. Možná netušíte, že Petřínská rozhledna byla za 2. světové války trnem v oku Adolfu Hitlerovi. Dokonce ji chtěl dát zbourat, aby nekazila výhled z Pražského hradu. Naštěstí tomuto jeho přání nebylo nikdy vyhověno.

Řečí čísel:

celková výška rozhledny – 65,5 m

hloubka základů – 11 m

hmotnost ocelové konstrukce – 175 tun

Posázavský Pacifik

Hlavní trasy železniční sítě v Rakousko-Uhersku byly dobudovány během 70. let 19. století. Výstavba místních tratí však byla značně prodělečná a pro-

středky na budování lokálek se sháněly všelijak. Na vzniku nejromantičtější české železniční trasy zvané Posázavský Pacifik se podílelo družstvo. Konkrétně **Družstvo pro výstavbu parní železnice z Modřan do Čerčan a do Dobříše**. Vzniklo roku 1892 a jeho úkolem bylo navázat na již vzniklou dráhu z Vršovic do Modřan k místnímu cukrovaru.

Družstevníci nelenili, již v prosinci 1893 zažádali o stavební povolení, o tři měsíce později měli schválenou půjčku i vypracovaný projekt. V březnu 1895 družstvo získalo koncesi ke stavbě železnice a k jejímu provozu po dobu 90 let!

Stavba v náročném terénu trvala pět let, celá trasa byla zprovozněna v roce 1900. První úseky však byly otevřeny už roku 1897 a vždy šlo o ohromnou událost, které se účastnily stovky místních občanů. Aby také ne. Lokálka umožnila hospodářský rozvoj Posázaví a Brd. Vzrostl turistický ruch v celé oblasti a kaňony řeky Sázavy přilákaly zástupy mladých trampů. Ti také romantické a zároveň divoké okolí podél trati vtělili do názvu Posázavský Pacifik, kterým lokálku označovali.

Pacifické zajímavosti:

Posázavský Pacifik patří k nejstarším českým železnicím. V kopcovitém a skalnatém terénu muselo být proraženo 15 tunelů a na trase je 8 mostů přes údolí. Most Žampach byl v době vzniku trati dokonce nejvyšším železničním mostem v Čechách. Jeho výška činí 41,5 m, což je jen o metr méně, než má pražský Nuselský most! Zájem o Posázavský Pacifik byl takový, že lidé jezdili i na střeších vagonů. Před tunely musel vlak pokaždé zastavit, aby lidé ze střešů slezli, a v tunelu tak nepřišli o hlavu. Do kopců pak museli dobrovolníci pomoci tlačit, aby vlak s přeplněnými vagony měl vůbec šanci zdolat kopcovitá stoupání. Trať Posázavského Pacifiku byla zestátněna roku 1925.

Elektrárenská družstva

Přelom 19. a 20. století se nesl ve znamení elektrifikace. Vysoce nákladnou výstavbu elektráren a celé rozvodné sítě si však mohl dovolit málokdo. Vznikala proto elektrárenská družstva, která budovala elektrárny i elektrická vedení a pro své členy zajišťovala výhodné ceny elektřiny jejím nákupem ve velkém. K nejúspěšnějším elektrárenským družstvům patřily **Družstevní závody Dražice**.

Kořený družstva najdeme v roce 1876, kdy Josef Kysela koupil mlýn na Jizeře, který postupně zrekonstruoval a rozšířil i o pekárnu. Mlýn nepohánělo vodní kolo, ale turbíny. Jedna poháněla vlastní mlýn, druhá dynamo. Po Kyselově smrti jeho žena vše prodala hospodářskému družstvu, které se roku 1910 rozhodlo, že na zakoupených pozemcích vybuduje hydroelektrárnu. Svůj původní název si družstvo změnilo na Obilní skladiště, umělecké válcové mlýny, pekárna a elektrárna v Dražicích, spol. s r. o. Do dvou let byla hotová vodní elektrárna, transformátory i rozvody do okolních obcí a družstvo získalo koncesi k provozování elektrárny. V roce 1922 mělo již dalších pět parních elektráren a další si pronajímalo. Zatímco v roce 1917 zásobovalo dražické družstvo elektřinou 8 111 lidí, o deset let později to bylo už 19 tisíc spotřebitelů a další stále přibývali. V době své největší slávy dodávalo družstvo elektřinu do téměř 500 měst a obcí. Jeho obrat v té době činil v přepočtu na dnešní měnu 30 miliard korun! V té době se činnost družstva neomezovala jen na elektřinu, ale družstvo vlastnilo také skladiště obilí, mlýny, pekárnu, moštárnu, kovárnu, cihelnu, továrnu na výrobu kyslíku, vodárnu a další. Pro členy zřídilo také spořitelní a záložní spolek (kampeličku). V padesátých letech 20. století byla většina družstevního majetku znárodněna, vzniká Družstevní kombinát Dražice, který se orientuje na výrobu ohřívačů vody. K rozdělení družstva na samostatné společnosti došlo po roce 1989. Vodní elektrárnu koupila firma SP

Dražice s. r. o., ohřívače vody vyrábějí Družstevní závody Dražice-strojírna, s. r. o. Ty se stávají největším výrobcem ohřívačů, exportují je do 16 evropských zemí.

Jiná elektrářenská družstva měla mnohem kratší existenci.

V roce 1901 například vznikla **První moravská družstevní elektrárna v Hajském mlýně** u Mohelnice. U zrodu stál majitel Hajského mlýna Hubert Plhák a Rolnické mlékářenské družstvo v Třeštině. Elektrárna sloužila k pohonu mlýnských strojů i mlékářského zařízení, dodávala elektřinu do Třeštiny, která se stala jednou z prvních elektrifikovaných obcí v Rakousko-Uhersku. Družstevní elektrárna svou činnost ukončila roku 1914.

Jiná družstva se rozpadla dřív, než splnila své poslání – elektrifikaci obce či podniku. K takovým patřilo elektrářenské družstvo ve Stašově. Také zde chtěli v roce 1928 pojmout elektrifikaci družstevně, protože obec na ni neměla peníze. Průtahy, námitky proti výši členských příspěvků i neochota se dohodnout vedly k tomu, že se družstvo rozpadlo krátce po svém vzniku a Stašov si na elektrifikaci musel ještě řadu let počkat.

České filharmonické družstvo

Toto družstvo bylo založeno v roce 1903. Navazovalo na činnost dřívějších spolků obdobného zaměření, zejména na spolek Česká filharmonie, který se dlouhodobě potýkal s nedostatkem financí. S tímto spolkem bylo dohodnuto, že movitý inventář bude dán družstvu k dispozici, orchestr si ponechá jméno Česká filharmonie a všechny dary a příspěvky případnou družstvu. Cílem filharmonického družstva bylo zřídit a udržovat samostatný symfonický orchestr a pořádat vlastní koncerty. Členem se mohl stát každý zájemce, který složil v hotovosti podíl ve výši 250 krejcarů. Vedle „řadových“ občanů se družstvo mohlo pochlubit členy s opravdu zvučnými jmény. Byli mezi nimi

hudební skladatelé Oskar Nedbal a Karel Kovařovic nebo světově proslulý hudební dirigent Václav Talich.

Družstvu se podařilo získat dotace a finanční příspěvky od města Prahy, peněžních ústavů i soukromých osob. Přesto se družstvo stále potýkalo s nedostatkem peněz. Nepomohla ani série koncertů pořádaná v roce 1908 v rámci Jubilejní výstavy pražské obchodní a živnostenské komory. Existence družstva byla závislá na štedrých příspěvcích mecenášů.

V roce 1911 získalo družstvo pro své koncerty Smetanův sál v nově postaveném Obecním domě. V létě pořádalo koncerty v Lázních Luhačovice, kromě pravidelných koncertů zařazovalo i koncerty o svátcích (Vánoce). Ani to však nepomáhalo a finanční krize se neustále prohlubovala. V roce 1914 bylo rozhodnuto, že nepodaří-li se deficit snižovat, bude muset činnost orchestru skončit. O pomoc byla požádána města, veřejnoprávní instituce, milovníci umění. Díky této aktivitě byl ze získaných prostředků vytvořen garanční fond, který měl krýt případné budoucí deficity.

Začátek první světové války se podepsal i na České filharmonii. Řada hudebníků musela narukovat, v orchestru s narychlo obsazenými pozicemi se objevují neshody a družstvo znovu zápasí s nedostatkem peněz.

V roce 1919 nové představenstvo družstva rozhodlo, že členem družstva může být jen ten, kdo působil ve filharmonii minimálně 3 roky a za tu dobu se umělecky osvědčil. Přesto se situace nelepší, objevují se názory, že orchestr by měl být zestátněn. Další ranou pro neustále na hraně balancující orchestr bylo vytvoření konkurenčního soukromého tělesa, které financoval továrník Vladislav Šak.

Obrat k lepšímu nastal v roce 1923, kdy u nás bylo zahájeno pravidelné rozhlasové vysílání. Jeho součástí byla také koncertní produkce České filharmonie. Orchester tak existoval a fungoval dál, ale filharmonické družstvo na něj

postupně ztrácelo vliv. V červnu 1938 družstvo ukončilo svou činnost, orchestr Česká filharmonie však úspěšně koncertuje dodnes.

Aviatická družstva

Jan Kašpar, průkopník dálkového létání, se narodil, žil a zemřel v Pardubicích. Pardubice byly městem, kde startovaly jeho první letecké pokusy i první opravdové lety. V dubnu 1910 to byly pouhé 2 km. O rok později už z Pardubic úspěšně doletěl do Chrudimi a zpět. V květnu 1911 se Pardubice staly místem startu opravdového dálkového letu, Kašparova slavného letu do Velké Chuchle. Let trval 92 min a pardubický vzduchoplavec překonal vzdálenost 121 km. Pardubice byly tedy vždy létání nakloněny, a proto není divu, že zde vzniklo také letecké družstvo. Jmenovalo se **Aviatické družstvo Pardubice** a bylo založeno 14. září 1910. Jeho cílem byla jak podpora letectví v kraji, tak udržování styků s dalšími leteckými spolky. Aby měli pardubičtí vzduchoplavci kde trénovat, dohodlo se družstvo s místní vojenskou posádkou o využití jejího cvičiště, a dokonce zde postavilo i hangáry. Kromě populárního Jana Kašpara zde trénoval i jeho bratranec Evžen Čihák (první Kašparův pasažér na jeho letech) nebo první žena-aviatička Božena Láglerová. Pro výcvik mladých letců založilo družstvo aviatickou školu. Jeho labutí písni bylo vybudování Kašparova pomníku v roce 1928. V následujícím roce se sloučilo s nově vzniklým Východočeským aeroklubem Pardubice.

Pražská zoologická zahrada

Již v 19. století byly učiněny první pokusy o zřízení zoo v Praze. V roce 1899 byl například vydán spis Družstva pro zřízení zoologické a aklimatizační zahrady. Veškerá aktivita však skončila výběrem lokace v zahradách Kinských. Na počátku 20. století se uvažovalo o zřízení zoo na Štvanici. V roce 1922

věnoval velkostatkář Alois Svoboda své pozemky v Troji, aby na nich byla zoo vybudována.

Také u zrodu této turistické atrakce stálo družstvo. Konkrétně **Hospodářské, nákupní a stavební družstvo Zoologická zahrada**. Bylo založeno v roce 1926 a postupně začalo úspěšně naplňovat vizi z počátku 20. století, že by Praha měla mít vlastní zoo. Na konci roku 1927 bylo oploceno 8 hektarů budoucí zahrady. 28. září 1931 prošli branou první návštěvníci.

Zajímavosti z historie zoo:

- 1930 – Majitel cirkusu Rebernigg věnoval zoo lvici Šárku, která však žila ve vile profesora Jandy, dokud pro ni nebyly vybudovány vhodné prostory (1934).
- 1931 – Prvním zvířetem pražské zoo byla vlčice Lotta, v zahradě se objevili i první koně Převalského Minka a Ali. Herec Vlasta Burian věnoval zoo lachtany Hýtu a Batula.
- 1942 – Zoo zaznamenala celosvětový úspěch, jako první na světě uměle odchovála mládě ledního medvěda. Šlo o samičku Ilun.
- 1950 – Ministerstvo informací a osvěty rozhodlo o ukončení činnosti Hospodářského, nákupního a stavebního družstva Zoologická zahrada. Pražská zoo byla znárodněna.
- 1960 – Zoo je pověřena vedením mezinárodní plemenné knihy koně Převalského.
- 1975 – Od otevření prošlo bránou zoo již 25 milionů návštěvníků.
- 2001 – První umělý odchov koně Převalského na světě.
- 2002 – Ničivé povodně se nevyhnuly ani zoo, celý národ sledoval např. plavbu lachtana Gastona.
- 2004 – Narodila se Moja, samička gorily nížinné, první gorilí mládě v ČR.

- 2008 – Pražská zoo jako první v Evropě vlastní gaviály indické.
- 2010 – Další rarity pražské zoo – klokan novoguinejský, daman stromový a tapír čabrakový.
- 2011 – Do volné přírody v Mongolsku se stěhují první 4 koně Převalského odchovaní v pražské zoo.
- 2012 – Porodní boom pražské zoo – na svět přišlo neuvěřitelných 1557 mláďat 211 zvířecích druhů.
- 2015 – Dle ankety serveru TripAdvisor je pražská zoo 4. nejlepší zoo na světě.
- 2016 – Zoo dosáhla rekordní návštěvnosti. V tomto roce ji navštívilo neuvěřitelných 1 448 353 osob.

Družstevní banka

Jednou ze tří družstevních bank, které vznikly na počátku 20. let 20. století, byla **Všeobecná družstevní banka** (původní název z roku 1920 zněl Ústřední banka československých družstev).

Nápad založit družstevní banku se zrodil již před 1. světovou válkou, ale válečná doba nebyla založení takovéto instituce nakloněna. V roce 1919 byl založen výbor, jehož členy byli zástupci 10 družstevních organizací. Z podnětu tohoto výboru pak vznikla v roce 1920 družstevní banka. Jejím cílem byla podpora zájmů družstev. Banka měla být peněžní centrála i poradna pro družstva, odborové organizace a nejrůznější hospodářské spolupracující organizace. Banka zaznamenala veliký progres, stala se největší družstevní finanční institucí, své pobočky měla také v Brně a Ostravě a udržovala obchodní styky s evropskými i americkými bankami. Do jejího slibného rozvoje negativně zasáhla druhá světová válka. Na základě vládního nařízení z roku 1942 byly na území protektorátů sloučeny všechny do té doby samostatně

pracující peněžní instituce. Družstevní banka měla nově fungovat jako peněžní vyrovnávací ústředí. Veškeré finanční přebytky českých družstev musela povinně ukládat v berlínské Deutsche Zentralgenossenschaftskasse. Brněnské a ostravské pobočky banky byla pozastavena činnost úplně.

Po válce čekaly banku poslední tři roky samostatného fungování. V březnu 1948 byla sloučena s národním podnikem Živnostenská banka.

Samotná Živnostenská banka přitom vznikla v roce 1868 jako peněžní ústředí družstevních záložen. Byla první bankou v Rakousko-Uhersku financovanou výhradně z českého kapitálu. Jako peněžní ústav pro české firmy i živnostníky se rychle rozvíjela a před vypuknutím první světové války měla již na našem území 11 poboček a další ve Vídni, Krakově nebo Terstu. Její úspěšná existence pokračuje i za první republiky, stává se bankou mezinárodní a podporuje vznik nových moderních průmyslových odvětví. Banka odkupuje řadu firem, které původně vlastnily německé či rakouské společnosti. Značný profit jí přinášejí úvěry poskytované velkým průmyslovým koncernům. Před vypuknutím 2. světové války vlastní banka více než 100 podniků, v desítkách dalších má kapitálovou účast. Její majetek překračuje hranici 5 miliard korun.

Po znárodnění bank ještě krátce působí, ovšem v roce 1950 je sloučena s nově vzniklou Státní bankou československou. Teprve po sametové revoluci se znovu objevuje na scéně. V roce 1992 se stává první privatizovanou bankou ve střední a východní Evropě. V roce 2002 se stává součástí italského koncernu UniCredit.

Lidová pojišťovna Čechoslavia

Vznik samostatného Československa přál také rozvoji pojišťovnictví. K několika stávajícím pojišťovnám rychle přibývaly další. Mezi nimi byla také družstevní pojišťovna **Čechoslavia**, která vznikla roku 1919 a svou činnost oficiálně

zahájila v roce **1920**. V svolání ústavního výboru této pojišťovny se uvádí, že Čechoslavia hodlá být první českou lidovou pojišťovnou, pojišťovnou bez výdělečné tendence, která veškeré své zisky použije ve prospěch pojištěnců. Tomu odpovídala i skutečnost, že všichni funkcionáři vykonávali své funkce jako čestné, tedy bez nároku na finanční odměnu.

Z počátku své existence pojišťovna nabízela jen životní pojištění, ale už v roce 1922 rozšířila služby také na oblast pojištění živelné, věcné nebo odpovědnosti za škody. Během dvanácti let své činnosti se Čechoslavia vypracovala na přední místa československých pojišťoven, podle počtu pojištěných osob byla dokonce na prvním místě. Své generální zastoupení měla v Praze, Plzni, Ostravě, Brně a v Bratislavě. V každém větším městě pak měla svá zastupitelství a snažila se proniknout i na venkov. Čechoslavia zdárně přestála i 2. světovou válku. Ovšem koncem roku 1946 bylo veřejnosti oznámeno, že na základě dekretu o znárodnění pojišťoven vznikne 1. ledna 1947 národní podnik pojišťovna Slavia, v níž se spojí Čechoslavia, Koruna, Rolnická vzájemná pojišťovna, Slavia a Slovanská pojišťovna. Tím skončila úspěšná éra českého družstevního pojišťovnictví.

Z fiktivního deníku Petra Pohody:

18. 6. 1932

Jak se prokázalo, právě družstva mohou v té bídné době, ve které žijeme, býti oporou a pomocí potřebným! Jsem hrdý, že právě naše rodina se již po dlouhá desetiletí v různých činnostech zapojuje, ať to byl můj otec Ladislav, který působil v Ústředním svazu československých konsumních, výrobních a hospodářských družstev v Praze, ať jsou to skladníci v konzumech, jako muž mé sestry Aničky. Moje dcera Josefína, když je v Plzni u strýce a tety, také hodně pomáhá, baví ji starati se o zákazníky, a to je jí teprve 12 let! Já sám jsem našel svou životní náplň ve VDP.

20.5. 1935

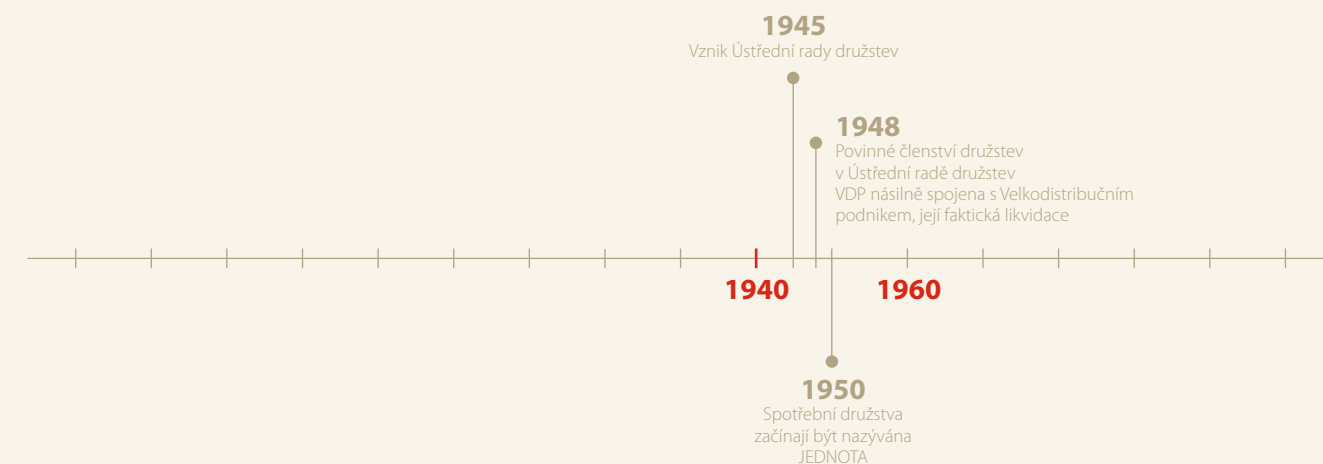
Díky Bohu už nejhorší krize skončila a můžeme přemýšlet i o jiných stránkách života, než jak naplnit žaludky našich dětí. Velice mne zaujalo vládní nařízení ze dne 18. května tohoto roku, kde se výslovně uvádí, že družstva jsou oprávněna kromě hlavní činnosti „vyvíjet jako činnost vedlejší také činnost sociální, vzdělávací a pomocně zdravotnickou (zřizování zotavoven, letovisek, feriálních kolonií, hřišť, koupališť, čistících lázní a péči tělovýchovnou)“.
Moje manželka Ludmila cvičí oddíl malých dětí, velmi ji to těší.

11. 11. 1937

Dnes to je přesně devatenáct let, kdy utichly zbraně v první světové válce. Tak často myslím na bratra, který v ní nechal svůj život. A proč? Situace v Evropě se nevyvíjí dobře. Bojím se, že zase spadneme do války.

3. kapitola

Druhá světová válka

Bohužel tušení Petra Pohody, fiktivního aktivního aktéra družstevní historie u nás, se ukázalo jako realita. Mnichov zatřásl základy naší malé republiky. Snaha o její obranu však nebyla vůbec ojedinělá. Ani družstevníci samozřejmě nemohli stát stranou.

Z fiktivního deníku Petra Pohody:

25. 4. 1938

Situace kolem naší mladé republiky je víc než vážná. Ale já věřím, že se nedáme. Máme přece vyspělou armádu a vycvičené vojsko. Vidím kolem sebe čínorodou snahu se ubránit. A družstevníci rozhodně podají pomocnou ruku! Proto jsme zorganizovali akci na obranu republiky -- z vybraných příspěvků hodláme zakoupit letadlo a věnovat ho armádě.

30. 9. 1938

Zrada, zmar! V Mnichově se domluvili o nás bez nás! Z republiky zůstane po odtržení Sudet smutná země. Plzeň je blízko nové hranice. Mám velké obavy o Josefínu. Pobývá tam u svého strýce a tety, prodává v družstevním obchodě. Měl bych ji povolat domů.

22. 12. 1938

Budou to smutné Vánoce! Naši přátelé Havlíčkovi ze Sudet hledají místo, kde by mohli žít. Liberec, kde vzkvétalo družstvo, jejichž členy jsou (vlastně bych měl říci byli), je rovněž sudetskou baštou. Nabídli jsme jim, aby nějaký čas zůstali u nás. Přijeli s dvěma kufry, všechno museli nechat doma. Josefína z Plzně nechce. Teta naznačuje, že se tam zamilovala.

15. 3. 1939

Dokonáno. Už nejsme Československo, ale Protektorát Čechy a Morava. Naši „bratia“ vyhlásili fašistický Slovenský štát. Co ještě přijde horšího? Válka! Ta je na spadnutí. Změny jistě potkají i naše družstevníky.

Druhá světová válka a následná okupace skutečně tvrdě zasáhly i do činnosti družstev. Družstevní život byl okupačním režimem značně omezován. Družstva byla podřízena potřebám nacistického válečného hospodářství. Na okleštěném území Protektorátu Čechy a Morava byla družstva a jejich centrály násilně sjednoceny do okupanty vytvořených svazů a ústředí. Spotřební družstva a jejich organizace byly takto nuceně soustředěny ve Svazu spotřebních družstev pro Čechy a Moravu. Do družstev a družstevních organizací byli dosazeni němečtí vládní komisaři a správci. Jakékoliv porušení předpisů bylo stíháno nejpřísnějšími tresty. Stovky členů, funkcionářů a zaměstnanců spotřebních družstev zaplatily za účast v odboji svými životy. Přesto se družstva a jejich členové aktivně podíleli na odbojové činnosti a podpoře perzekvovaných rodin.

V období okupace utrpěla spotřební družstva také ohromnou hmotnou škodu. Hmotné škody způsobené celému českému družstevnictví nacisty v letech 1939–1945 dosáhly cca 350 miliard předválečných korun. Značná část připadla na spotřební družstevnictví.

Z fiktivního dopisu Josefíny Pohodové:

V Plzni 20. 11. 1942

*Drahý tatínku a maminko,
stalo se něco příšerného! V noci k sousedům vtrhlo gestapo a odvezlo je pryč.
Strýček se rychle oblékl a odešel z bytu. Říkal, že musí varovat ostatní. Dosud se
nevrátil. Tetička říká, že se bude jistě někde ukrývat, protože je také zapojený.
Nevím do čeho, ale hrozně se bojím.*

Z telegramu Petra Pohody sestře Anně:

*Okamzite zavrete obchod a prijedte do Prahy STOP Budeme cekat na nadrazi
zítra v pet odpoledne STOP
Petr*

Z fiktivního dopisu Petra Pohody příteli Havlíčkovi:

V Praze 26. 11. 1942

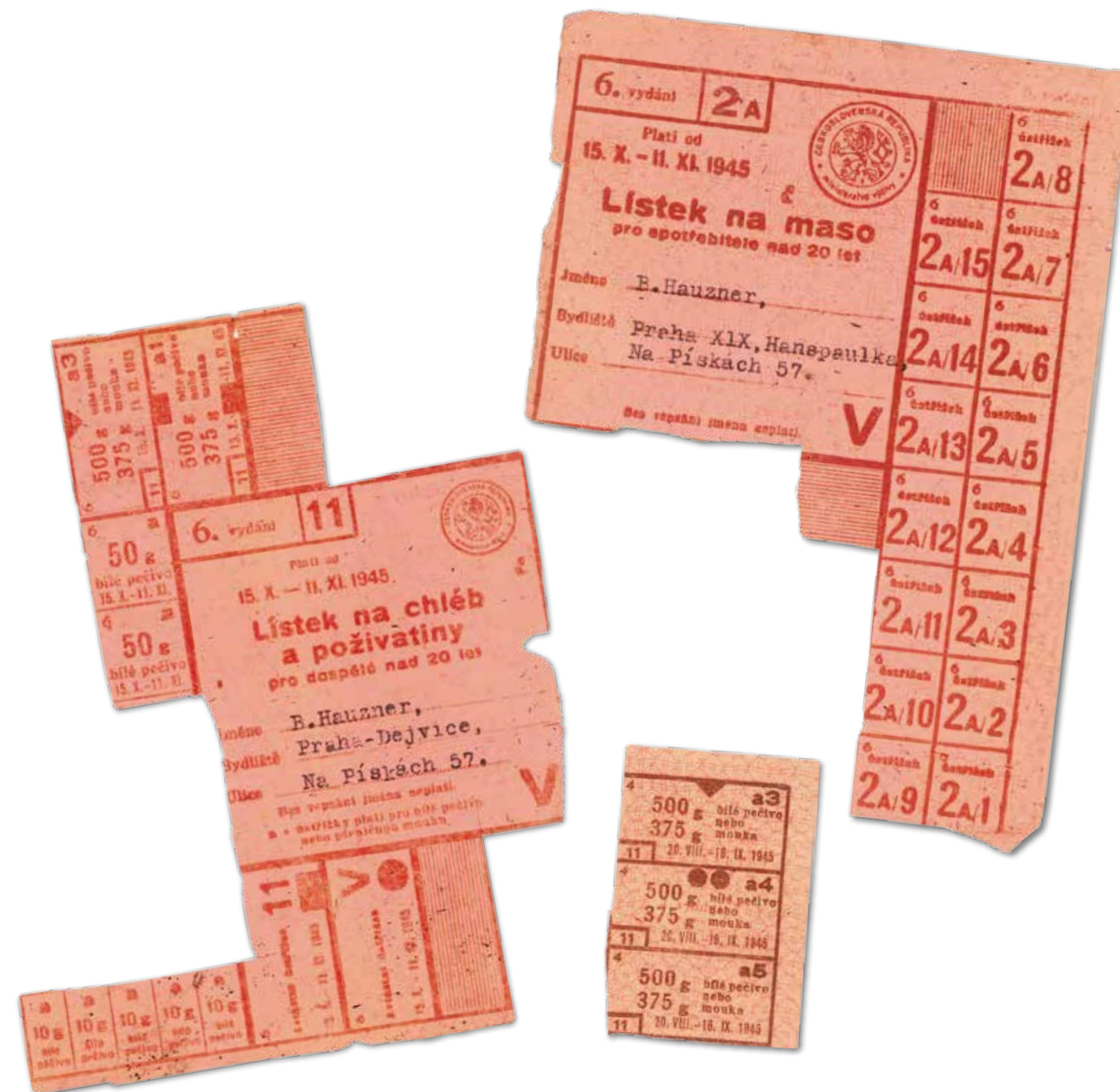
Drahý příteli,

včera se vrátila z Plzně domů dcera Josefína i s mou sestrou Annou a jejími dětmi. Švagr poté, co gestapo odvedlo sousedy, (a Ty víš proč), zmizel někam do bezpečí. Ještě předtím, jak mi potvrdila sestra, stačil zamést stopy, které by vedly k dalším hrdinným družstevníkům. Proboha buďte opatrní!

Tento dopis posílám po dobrém příteli, doufám, že Vás dostihne, a odpověď nečekám! Doba je víc než nebezpečná. Já se samozřejmě budu dál snažit pomáhati rodinám, které přišly vinou okupantů o své živitele. Stojí mě to ale čím dál víc úsilí, jak se neprozraditi a nedostati rodinu do nebezpečí.

Přídělový systém byl u nás zaveden v roce 1939. Potravinové lístky byly zavedeny na základě vyhlášky protektorátní vlády od 2. října 1939. V prosinci 1939 k nim pak přibýly poukázky na textil a obuv. V srpnu 1940 protektorátní vláda zavedla tzv. lístky pro domácnost - podklad pro vydávání potravinových a jiných lístků.

Lístky se rozdělovaly podle věku a pracovního zařazení.

Uvařit něco z ničeho bylo v té době běžnou kuchařskou rutinou. Opakovaně se podávaly bramborové placky, oukrop, zeleninový vývar. Vyráběla se falešná šlehačka z krupice, nepravá rýže z jáhel či majonéza ze škrobu, přičemž si hospodyňky svá tajemství mezi sebou předávaly. Inspiraci přinášely i recepty z dobových kuchyňských kalendářů, které se těšily oblibě napříč sociálními třídami.

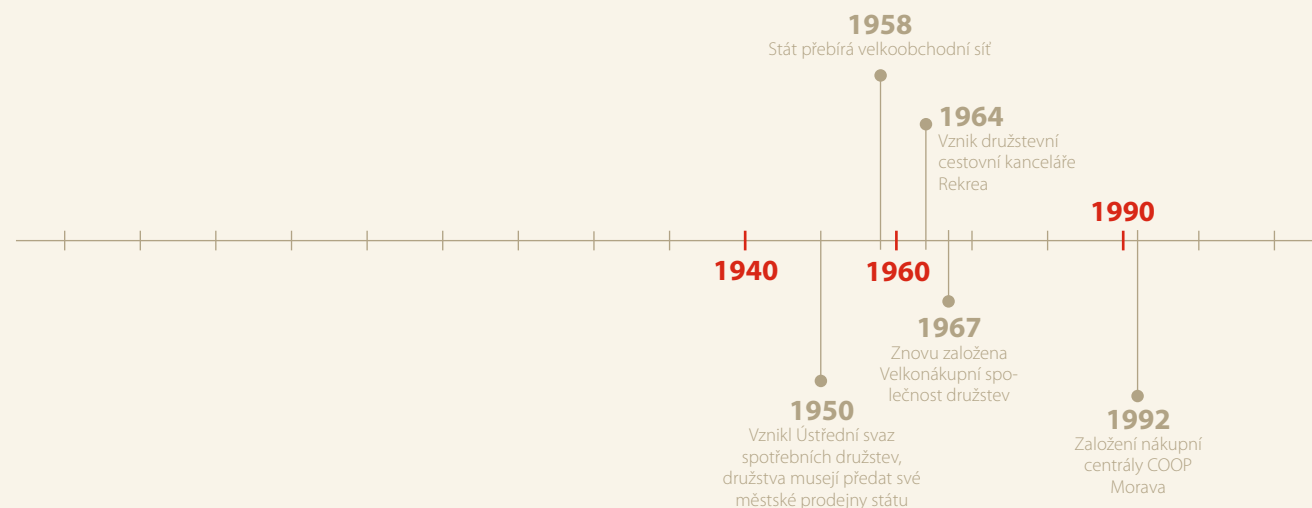
Na příděl dostávaly rodiny cukr, čaj, chléb, vločky, margarín, sýr, mléko, maso, ale i ovoce a zeleninu. Lidé jedli i to, čím by jinak krmili hospodářská zvířata nebo co by vyhodili na kompost. Na jídelníčku tak často figurovaly třeba otruby či cukrová řepa.

V kuchyních se rovněž používaly nejrůznější náhražky – především margarín nebo suchá vajíčka v prášku, přezdívaná „kykyryký“. Velkou výhru znamenalo vlastnit zahrádku s ovocem či zeleninou, ale úroda se mnohdy kradla. Stereotypní lístkový systém „zpestřovalo“ i načerno dovezené jídlo z venkova a doma chovaná drůbež, ovšem i to mělo svá rizika. Například za husu na balkoně vás mohl někdo udat, za což potenciálně hrozilo několik týdnů vězení. Na černém trhu se často prodávaly přebytky od zemědělců, kteří zásobovali potravinový trh. Do protektorátu proudilo i pašované zboží - třeba dobytek ze Slovenska. Tresty za černý obchod byly tvrdé - jeden rok vězení a milion korun pokuty, později i tři miliony korun. V době stanného práva ale padaly za černý obchod i tresty smrti.

4. kapitola

Léta 1945 – 1989

Po válce

Jakmile utichly zbraně, česká družstva se ihned zapojila do obnovy zničeného národního hospodářství. Již v květnu 1945 byly v zastoupení všech družstevních svazů vytvořeny podmínky pro založení jednotné družstevní organizace – Ústřední rady družstev (ÚRD). Zvláštní komise vypracovala zákon o ÚRD. K jeho schválení však došlo o 3 roky později, za zcela jiné politické situace. Na základě zákona z 24. 7. 1948 se stala ÚRD vrcholnou organizací s povinným členstvím pro družstva. Pro jednotlivá družstevní odvětví byly v jejím rámci zřízeny samostatné odbory.

9. 5. 1945

Konečně jsme se dočkali míru. Ale zdaleka ne všichni. Náš tatínek zahynul v koncentračním táboře a spolu s ním i mnoho dalších družstevníků, kteří se během války zapojili do pomoci rodinám, které přišly o své živitele, protože se nesmířily s okupanty. Jak byli všichni odvážní!

Muž mé tety Anny se dlouhé měsíce skrýval u sedláků v Polabí, když byla jejich buňka odhalena.

1. 6. 1945

Teď začneme všechno dávat od pořádku. Pár dní po konci války byla založena jednotná družstevní organizace. Věřím, že našim členům se začne rychle vracet majetek a bude se rychle rozmnožovat v jejich prospěch. Jistě se rychle navrátí i družstevní společenská činnost. Jsme všichni plní energie a víry v zítřek..

1. 3. 1948

Jakpak asi únorový převrat zamává s družstevní činností? Někteří družstevníci mluví o tom, že nám komunisté po vzoru těch sovětských rychle přistřihnou křídýlka. Snad nebude tak zle, vždyť naši družstevníci v nemalé míře nasazovali své životy v odporu proti německým okupantům.

5. 9. 1946

Naše Pepička se vdává! Celou válku s jejím milým čekali na tento slavnostní okamžik. Ona v Praze, on v Plzni. Budou tam také žít, strýc je oba zaměstná v našem družstevním obchodě. Rozšiřuje své aktivity, potřebuje každou pracovitou ruku.

Ale naše ženské bědují, jak že mají napéci a navařit na hostinu, když pořád ještě platí přidělový systém! Na látku na svatební šaty pro Pepičku musela dát dohromady lístky celá rodina

Černá léta padesátá

Bohužel mělo být hůř. Družstevnictví bylo reorganizováno a družstva se přeměňovala na výkonné orgány pro plnění státem direktivně ukládaných úkolů. Družstevní vlastnictví nebylo respektováno, družstva byla zbavována podnikatelské iniciativy.

V roce 1950 musela spotřební družstva z rozhodnutí orgánů KSČ přizpůsobit svoji organizaci politickému uspořádání státu. Nejprve vznikala tzv. SELPA (dle sovětského vzoru, malá obchodní družstva, tvořená víceméně nuceným zapojením drobných živnostníků), která se ukázala nevyhovující a postupně byla převedena do vznikajících okresních Lidových spotřebních družstev, s názvem JEDNOTA.

V důsledku zásahů zanikla řada původních spotřebních družstev s dlouhou tradicí v přirozených regionech. V rámci nařízené reorganizace byla družstva nucena do konce roku 1952 předat ve městech prakticky všechny své prodejny státnímu obchodu. Takto bylo delimitováno 15 683 městských prosperujících prodejen. Od státního obchodu převzala družstva 5 920 většinou nerentabilních venkovských prodejen. Spotřební družstevnictví bylo určeno převážně k zásobování venkova.

Podstatně se změnil i počet a struktura maloobchodních provozoven. Do působnosti spotřebních družstev patřila i potravinářská výroba, hlavně pekárny a masné výrobny. Socializací soukromých hostinců na venkově a převzetím restaurací od komunálních podniků začala spotřební družstva budovat od základů novou oblast své činnosti.

Do prodejen spotřebních družstev chodili nakupovat členové i nečlenové. Členové Jednoty získávali každý rok tzv. restituci, což byl buď procentuální podíl na zisku družstva, nebo se její výše počítala dle nákupů v prodejně během

celého roku, za které dostávali body do nákupní knížky. Členové družstva si restituci v prodejně vybírali ve zboží. Po změnách v roce 1952 se do působnosti družstev dostává také výkup zemědělských produktů, zejména ovoce, brambor, vajec, medu, veškerých lesních plodů a hub. Výkup probíhal za hotové, výjimku tvořil jen výkup medu, za nějž byl včelařům poskytován cukr na krmení včel.

Z fiktivního dopisu Petra Pohody jr. svému švagrovi do Plzně:

V Praze 3. 1. 1953

Drahý švagře,

zdrtila nás zpráva o tom, že jste museli odevzdat svůj družstevní obchod státním úředníkům. Když jste ho za necelých pět let od konce války znovu postavili na nohy! Přiznám se, že jsem stále nevěřil, že k rozpadu naší sítě znovu dojde. Těm, kteří to předpovídali, jsem lál do škarohlídů.

Jsem ale přesvědčen, že stejně jako jsme se nedali ve válce, najdeme způsob, jak přežít i v době vlády komunistů...

Z dopisu Josefy Malé roz. Pohodové svým rodičům:

Ve Lhotě 15. 10. 1957

Drahý tatínku a maminko,

ukázal se jako velmi dobrý nápad mého strýce a mého muže přestěhovat se na vesnici. Pravda, od okresu jsme dostali domek, který je v dezolátním stavu, a krám je na spadnutí. Ale sousedi jsou tu dobří, nabídli nám, abychom se na čas u nich ubytovali, a spolu s dalšími vesničany nám pomáhají dům i konzum, jak mu říkají, opravit. Vzpomínají, jak tam rádi chodili nakupovat, jaké pěkné bály ve vedlejší hospodě družstevníci před válkou pořádali, hráli tu divadlo, ženské se scházely na přástkách. Proč by to nemohlo být zas? Šéf okresní JEDNOTY je prý rozumný člověk, věřím, že nám nebude házet klacky pod nohy.

Organizační struktura

V roce 1952 vznikl Ústřední svaz spotřebních družstev v Praze, který plánoval a organizoval činnost odvětví, vydával stanovy, dával souhlas ke vzniku nových družstev a vedl družstevní arbitráž. Družstva se uskupovala do krajských svazů, které plánovaly, řídily a kontrolovaly činnost družstev v obvodu své působnosti. Nejvyšším orgánem bylo shromáždění delegátů, které volilo ústřední revizní komisi, a představenstvo družstva, které tvořilo výkonný orgán, v jeho čele stál předseda.

Družstvo bylo právnickou osobou a ze zisku platilo důchodovou daň. K zániku družstva musel dát souhlas ústřední svaz a odsouhlasit jej shromáždění delegátů, které určilo likvidátora.

V roce 1958 byla velkoobchodní síť předána do státního sektoru na základě usnesení politbyra ÚV KSČ. Přes odpor družstevníků muselo být předáno 48 družstevních velkoobchodních podniků se 199 oblastními závody. Roku 1960 byla pekařská a cukrářská výroba přidělena do státního sektoru.

Deformace spotřebního družstevnictví, ke kterým došlo v několika etapách v letech 1952–1960, pramenily z teorie o družstevním vlastnictví a podnikání jako nižší formě socialistického vlastnictví.

STANOVY

„Svorné Jednoty“ potravního spolku lipkovického

Čl. 1. Jméno a sídlo.

Spolek jmenuje se „Svorná Jednota“ a sídlí v Lipkovicích.

Čl. 2. Účel.

Účelem spolku jest pěstování hmotného i duševního blahobytu údův.

Čl. 3. Prostředky.

- a) Pravidelnými vklady členův, jakož i penězi darovanými a vydluženými shromáždí se kapitál k založení skladu dobrých a laciných potravin, oděvů a jiných potřeb.
- b) Sklad bude zásobován z počátku kupováním výrobků co možná z první ruky a později výrobou na vlastní účet od spolku co živnostníka dle §§ 5., 11., 43—50., 52. zák. živnostenského a co kupce dle §§ 4., 271.—274. Ob. Zák. Obch., při čemž stávajících předpisů berničních šetřeno bude.
- c) Ze skladu bude se prodávat členům za hotové peníze i na dluh: na dluh však jen tolik, co obnášejí dvě třetiny vkladné částky: nečlenům pouze za hotové peníze.

Čl. 4. Písárna.

Písárna spolku jest při hlavním skladu, kdež vyvěšená jest listina s jmény členů; přechovávají se veškeré knihy a účty spolkové; vyjma případ nevyhnutelné jich potřeby v jiné místnosti.

Čl. 5. Jednací řeč, heslo a znaky.

Jednací řeč jest česká; heslo: „Svorností k cíli“; pečetě znak — dvě ruce, spojené na vzájem bratrské svornosti s nápisem: „Svorná Jednota v Lipkovicích“. Mimo to má spolek užívání červeno-bílého praporu.

Čl. 6. Jak možno státi se členem?

- a) Členem se může státi každý, kdo tyto zde uvedené stanovy vyplní hodlám a kohož k tomu zvolený výbor za pořádného, správného a zachovalého občana za hodna uzná.
- b) Vstupující podepíše slib, že vloží nejméně 10 zl. r. č. co zakládající kapitál, na který splatí hned při zápisu 1 zl. r. č.

Výňatky ze stanov Jednoty v době socialismu

Hlavním úkolem Jednoty je pomáhat hospodářskou činností a masovou politikou prací socialistické výstavbě a zvyšování hmotné a kulturní úrovně členů i ostatního pracujícího lidu. Svou činností je Jednota příkladem výhod a předností družstevního hospodaření, získává a vychovává členy i ostatní pracující pro myšlenku družstevnictví a pomáhá tak budovat socialismus na vesnici. Proto Jednota pečuje zejména o zásobování obyvatelstva zbožím všeho druhu a o provádění výkupu zemědělských výrobků a surovin, čímž pomáhá upevňovat svazek dělníků a rolníků.

Práva a povinnosti členů

Každý člen má zejména právo

- a) účastnit se členských schůzí své prodejny, zde volit a být volen členem dohlížecího výboru nebo delegátem na shromáždění delegátů;*
- b) být volen členem schůze delegátů, představenstva nebo revisní komise družstva a orgánů družstevních svazů, je-li zletilý;*

c) kritisovat na členských schůzích a shromážděních delegátů jednání funkcionářů a pracovníků družstva a obracet se se žádostmi a oznámeními na kterýkoliv družstevní svaz;

d) předkládat návrhy kterémukoliv z orgánů družstva;

e) žádat svolání členské schůze prodejny;

f) podílet se na výhodách, poskytovaných členům, zejména na zisku podle čl. 55 stanov.

Každý člen je povinen

a) při podání žádosti o přijetí za člena zaplatit zápisné 2,- Kčs;

b) upsat jeden členský podíl 40,- Kčs a splatit jej do jednoho roku po přijetí za člena, výjimky v odůvodněných případech povolí představenstvo; člen může mít jen jeden podíl;

c) odhalovat nedostatky v práci družstva a usilovat o jejich odstranění; nedostatky v práci družstva oznamovat orgánům družstva a družstevním svazům bez zřetele na osoby;

d) zachovávat družstevní kázeň, tj. zejména zachovávat stanovy, plnit usnesení orgánů družstva i nadřízených družstevních svazů a nakupovat v prodejnách družstva, v jejichž obvodu bydlí;

e) přísně střežit a chránit družstevní majetek a střežit řádné hospodaření v provozovnách družstva;

f) účastnit se aktivně činnosti družstva, pomáhat v práci orgánům družstva, zejména dohlížečím výborům, a spolupracovat na zlepšení a upevnění družstevního hospodářství;

g) přispět na případný schodek při zrušení družstva kromě svého podílu ještě další částkou, rovnající se nejvýše členskému podílu; povinnost stejného

rozsahu má i člen při úhradě ztráty, vykázané v ročních účetních výkazech, nestačí-li k jejímu krytí fondy družstva a rozhodne-li tak shromáždění delegátů.

Dohlížečcí výbory

Dohlížečcí výbory jsou místní orgány družstva, které ve svém obvodu pracují v zájmu členů a družstva. Dohlížečcí výbor je volen zpravidla u každé prodejny s členskou základnou ...

Dohlížečcí výbor v počtu nejméně 5 členů volí členská schůze prodejny na období jednoho roku ... Členy dohlížečcího výboru nemohou být příbuzní a jiné osoby blízké vedoucímu prodejny.

Dohlížečcí výbory mají zejména tato práva

a) plnit funkci občanské kontroly a podávat představenstvu družstva zprávy o výsledcích kontrol, provedených v provozovnách družstva;

b) zúčastňovat se řádných i mimořádných inventur a být informovány o jejich výsledcích;

c) sledovat plnění závazků zaměstnanců provozoven;

d) vyjadřovat se k činnosti zaměstnanců na provozovnách, žádat o jejich výměnu nebo propuštění;

e) projednávat s výkonnými orgány MNV záležitosti provozoven, zejména úpravu prodejní doby v prodejnách;

f) zúčastňovat se jednání, která vedou zástupci družstva nebo družstevních svazů v provozovnách;

g) doporučovat členské schůzi prodejny přijetí nových členů a vyjadřovat se

k zániku členství;

h) *pořádat ve spolupráci s Národní frontou nebo samostatně kulturně osvětové akce;*

ch) *vyjadřovat se k návrhům na zřízení nebo úpravu provozoven;*

i) *vyžadovat od představenstva odstranění nedostatků, na které dohlížeční výbor upozornil.*

Dohlížeční výbory mají zejména tyto povinnosti

a) *vést členy k aktivní pomoci při plnění úkolů družstva, zejména plánu maloobchodního obratu a výkupu;*

b) *pečovat o řádné zásobování členů i ostatních pracujících v místě;*

c) *pomáhat představenstvu při plnění úkolů družstva;*

d) *spolupůsobit při provádění opatření proti poškozování a rozkrádání družstevního majetku;*

e) *získávat nové členy do družstva a dbát o řádné splácení členských podílů;*

f) *kontrolovat seznamy členů, vedené na prodejnách;*

g) *přesvědčovat členy družstva o výhodách a významu společného hospodaření v JZD.*

Spotřební družstva pomáhají zpevňovat svazek dělníků a rolníků směnou zboží mezi městem a venkovem, pomáhají zvyšovat hmotnou i kulturní úroveň vesnice. Pečují o řádné zásobování venkova veškerými potřebami pro domácnost a hospodářství. Pomáhají při smluvním výkupu zemědělských produktů a starají se o nákup nadsmluvních přebytků.

Spotřební družstva rozvíjejí na vesnici osvětovou a politickovýchovnou činnost, směřující k získání malých a středních rolníků pro socialistické formy

zemědělské výroby. Ve svých prodejnách dávají spotřebitelům možnost výběru a nákupu marxisticko-leninské literatury, románů našich a jiných pokračových spisovatelů a hlavně odborné zemědělské literatury, jejich pomocí se naši zemědělci seznamují s bohatými sovětskými zkušenostmi.

Zřizováním vzorného družstevního pohostinství a jídelen pro společné stravování starají se spotřební družstva o vytvoření kulturního střediska v každé obci.

Každý člen spotřebního družstva má právo a povinnost pomáhat aktivně vedení svého družstva, sledovat jeho činnost a podílet se na plnění úkolů, které ukládají stanovy spotřebních družstev.

Každá prodejna spotřebního družstva má napomáhat k stálému zvyšování blahobytu lidu a k jeho výchově v uvědomělé budovatele socialismu. Pomáhejme proto všichni při plnění těchto důležitých úkolů.

Krátce svitlo na lepší časy

Teprve v období let 1964–69, v rámci uplatňování nových zásad plánovitého řízení, dochází ke snahám o renesanci charakteru a činnosti spotřebních družstev. Začátkem roku 1964 získala spotřební družstva opět možnost zřizovat ve městech svoje prodejny a restaurace a začala soutěžit se státním obchodem. Prosazovala při tom koncepci zlepšování kultury prodeje a úrovně obchodních služeb, rozsáhlé přestavby a modernizace sítě prodejen, budování nákupních středisek a postupně i obchodních domů. Ve svépomocných akcích při modernizaci obchodní sítě odpracovali členové družstev několik milionů brigádnických hodin, čímž přispěli ke snižování nákladů na investice úpravy a opravy.

Prodejna na cestách

V letech, kdy spotřební družstva mohla fungovat jen na vesnicích, řešila také otázku zásobování odlehlých oblastí, ve kterých se nevyplatilo obchod provozovat. Fenoménem se staly pojízdné prodejny, které pravidelně do odlehlých

míst zajížděly a zásobovaly obyvatele základními potravinami i drogistickým zbožím.

Příjezd prodejny plnil mnohde i společenskou roli, zákazníci (převážně ženy) se scházeli již dlouho před příjezdem prodejny a debatovali o všem možném. V 70. letech brázdilo naši republiku na 700 pojízdných prodejen. S láskou na ně vzpomínají pravidelní zákazníci-pamětníci i řada uměleckých osobností. Plzeňanka Miluše Kinkorová vzpomíná na pojízdnou prodejnu ze 60. let u babičky v Nižboru na Berounsku: „Prodejna přivezla všechno, co kdo potřeboval. Od potravin přes uzeniny, ovoce, zeleninu i drogerii. Sortiment nebyl zas až tak bohatý, ve starém autobuse prodávali prostě od všeho něco. Zákazníci přicházeli na náves dlouho před příjezdem pojízdné a klábosili o všem možném. Každý si nakoupil tak akorát, velké nákupy jako dnes se nekonaly. Když pojízdnou prodejnu vystřídala Jednota, scházeli se lidi tam a zase debatovali, na lavičce před obchodem i ve frontě při čekání, až přivezou pečivo nebo ovoce. Nikdo se nevztekal, prodejna plnila i svou společenskou roli. Lidé se zde dovídali lokální novinky i důležité národní a mezinárodní informace.“

Nezapomenutelnou roli měla pojízdná prodejna ve filmu Léto s kovbojem. Herečka Daniela Kolářová na ni vzpomíná s láskou i s pousmáním: „Pojízdná prodejna ve mně evokuje vzpomínky na film Léto s kovbojem z roku 1976. Vybavuji si i pád s právě koupeným chlebem do rybníka. Byla jsem moc ráda, že jsme tento záběr dali na první dobrou, protože šlo o typický venkovský bahňák.“

Také herec Roman Skamene vzpomíná na pojízdnou prodejnu na Berounsku, kde má chalupu: „Dřív sem pojízdná prodejna jezdila. Na základní potraviny byla výborná, člověk nemusel daleko pro kus chleba a rohlíky.“

Režisér Zdeněk Troška, tvůrce populárních filmových komedií, popsal v roce 2013 situaci v Hořticích takto: „Za mého mládí byl v Hořticích solidní obchů-

dek se smíšeným zbožím. Byl dobře zásobený, takže k nám pojízdná prodejna nejezdila. Ta k nám začala zajíždět až po revoluci. Prodávající si vždycky udělal jmenný seznam zákazníků a jimi požadovaného zboží. Sortiment byl poměrně bohatý. Je to k nevíře, ale do Hořtic jezdí pojízdná prodejna jednou týdně dodnes. A ty fronty předtím, než prodejna přijede, jsou fakt stále stejné. Chtěl jsem mít pojízdnou prodejnu i ve filmu Babovřesky. Babky by se předháněly ve frontě a drbaly. Nakonec jsme však objevili obchůdek, který nám naprosto vyhovoval, takže jsme pojízdnou prodejnu nepotřebovali. Ale nezavrhují ji. Pojízdné prodejny měly a mají své kouzlo. Někde jsou dodnes zcela nepostradatelné.“

DCK Rekrea Ostrava.
Jistota pro dovolenou od roku 1963.

rekrea®

Jsme rodinná firma navazující na to nejlepší z druhé nejstarší značky mezi českými cestovními kancelářemi – Rekrea.

Vybere si u nás téměř každý, ale v duchu tradice dovolené s Rekrea se specializujeme hlavně na pobyty na horách, v lázních a u termálních koupališť v ČR na Slovensku. Jako jedni z mála se zaměřujeme také na seniorské pobyty.

Vítejte v DCK Rekrea Ostrava!

Spotřební družstva začala podnikat i v oblasti cestovního ruchu. V roce 1964 byla zřízena družstevní cestovní kancelář Rekrea jako účelové zařízení Ústředního svazu spotřebních družstev. K budování materiálně-technické základny pomáhaly další účelové podniky ÚSSD, např. Propagační podnik, Obchodní projekt, Družstevní zásobovací podnik, Mykoprodukta atd. V roce 1967 byla znovu založena i Velkonákupní společnost družstev. K systematické přípravě a výchově nové generace družstevních pracovníků se začala zřizovat odborná učiliště.

4. 3. 1966

Zdá se, že se věci mění k lepšímu. Po létech jsme založili v Praze a dalších městech nové družstevní prodejny, dokonce jsme otevřeli řadu restaurací. Protože umíme hospodařit a máme spoustu nápadů, daří se nám. Stále dáváme důraz na kvalitu a na vztah k našim členům a ostatním zákazníkům. Rádi se k nám vracejí, což někdy bývá trnem v oku vedoucím státních obchodů.

27. 8. 1967

Náš Tomáš se zhlédl v pojízdné prodejně! Pořád jsem si říkal, kde zakotví, chvíli ho bavilo to a chvíli zas něco jiného, vyučil se automechanikem, ale v dílně také nevydržel. A teď s velkou radostí objíždí vesničky v jižních Čechách, kde je do obchodu daleko. Nadšeně vypráví, jak se na něj ženské těší, jak si objednávají dorty a chlebičky - ty jsme vždycky měli vynikající!

12. 7. 1968

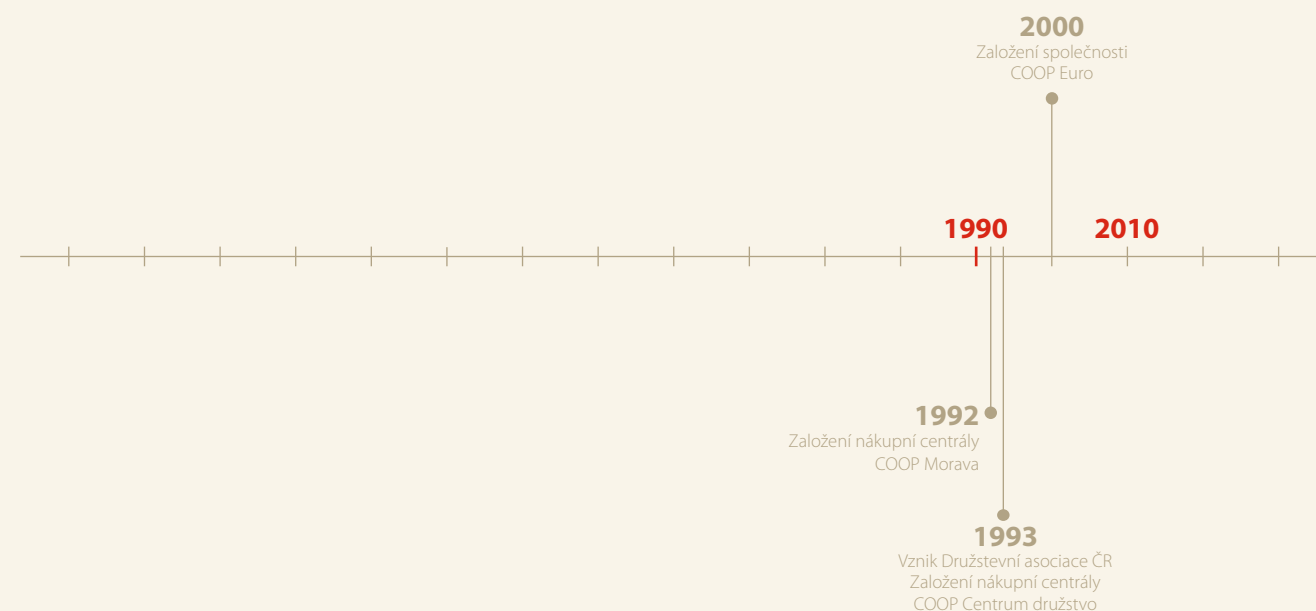
To byla dovolená! Tomáš se sestrou nám zakoupili v NAŠÍ cestovní kanceláři Rekrea týdenní pobyt v Tatrách. Nikdy jsme tu se ženou nebyli, vždy jsme po tom toužili, konečně se nám sen splnil. Bydleli jsme v krásném hotelu Rekrey, jídlo bylo vynikající, chodili jsme na túry a večer se bavili, protože byl připravený pestrý program. Náladu nám jen kazily zprávy - Velkému bratrovi prý se nové poměry u nás nelíbí...

Zhoršení situace

Začátek roku 1968 přinesl změny v politické sféře a naznačil i perspektivu řešení problémů společenského života a národního hospodářství. Akční program spotřebního družstevnictví vypracovaný v květnu představoval koncepci činnosti spotřebního družstevnictví a jeho poslání v demokratické společnosti se začínajícím tržním hospodářstvím. K uskutečnění akčního programu bohužel po událostech z 21. srpna 1968 nedošlo. Jeho tvůrci byli tvrdě postiženi spolu s mnoha dalšími funkcionáři, vedoucími i řadovými pracovníky v systému spotřebního družstevnictví. Nástupcem Ústředního svazu spotřebních družstev pro česká a moravská družstva se stal Český svaz spotřebních družstev. V roce 1981 musel být předán státnímu obchodu velkoobchod s ovocem a zeleninou, v produkčních oblastech byla spotřební družstva zbavena možnosti operativně vykupovat ovocnářské a zelinářské produkty z místních zdrojů. Samostatnost družstev byla stále více oklešťována. A tak to víceméně probíhalo až do sametové revoluce.

5. kapitola

Po roce 1989

Zdálo by se, že po změně režimu u nás nastaly zlaté časy. Ale tak jednoduché to zdaleka nebylo. Pravda, Ústřední rada družstev měla po listopadu roku 1989 k dispozici nemalé ekonomické zázemí a finance. Nové vedení ÚRD s předsedou Otou Karenem zajistilo ekonomickou transformaci nezemědělských družstev, která pod ÚRD spadala (spotřební, bytová, výrobní) a iniciovalo nové podnikatelské projekty.

Změny však na sebe nenechaly dlouho čekat. Ta formální spočívala v tom, že Ústřední rada družstev byla v roce 1990 přejmenována na Družstevní unii České a Slovenské federativní republiky. Po rozdělení Československa v roce 1993 vznikla Družstevní asociace ČR a Družstevná unia Slovenské republiky. V roce 1992 byl schválen zákon č. 42/1992 Sb. o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech, který nařizoval jejich transformaci. Mnohá družstva se přejmenovala. Transformace se realizovala v souladu s obchodním zákoníkem – zákon č. 513/1991 Sb. Družstva musela vrátet majetek, který po léta zhodnocovala, ovšem majetek, který jim byl odebrán např. v 50. letech, jim vrácen nebyl. Družstvům bylo v rámci privatizace a restituce v letech 1992–1993 prodáno 24 tisíc provozoven za 34 mld. korun. Na 10 let jim byl zablokován majetek, s nímž nemohla nakládat. Až v roce 1999 podala skupina poslanců návrh na zrušení zákona, kvůli jeho rozporu

s Listinou základních práv a svobod, a Ústavní soud zrušil některá ustanovení v tomto zákoně.

Velkým problémem byla konkurence nadnárodních společností, pro které byly postkomunistické země velkou příležitostí, již si nechtěly nechat ujít. Družstva se musela vypořádávat s nastupující zahraniční konkurencí, která stavěla moderní prodejny, zatímco družstva musela udržovat velké množství starších prodejen. Ironií tak je, že za socialismu se stát díval na družstva jako na kapitalistický přežitek a nyní je považuje za přežitek socialistický. Nicméně stejně jako v minulosti prokazují svou životaschopnost, vynalézavost, způsobilost bojovat s konkurencí, vycházet vstříc jak svým členům, tak ostatním zákazníkům.

Z fiktivní korespondence mezi otcem Tomášem Pohodou a synem Jakubem:

V Újezdě 29. 11. 1992

Milý synu,

nedávno jsem listoval deníky našich předků - jsem moc rád, že se zachovaly a předávají se z generace na generaci. Je v nich zaznamenáno úsilí, které vynaložili od samého začátku družstevního hnutí u nás, aby naplňovali heslo Ve své pomoci je síla! S jakými protivenstvími museli bojovat!

Tvůj praděd kvůli tomu, že pomáhal za války potřebným, zahynul v koncentračním táboře. Tvůj děd v padesátých letech upadl v nemilost komunistické vrchnosti. Ale naše rodina se vždy vzchopila a pokračovala v nových podmínkách v budování obchodů, skladů, v družstevním společenském životě, ve vzdělávání členů.

Vzpomínám, jak jsem v mládí jezdil s pojízdnou prodejnou a jak mne vždy na vesnicích vítali. Měli svůj autobus s nápisem JEDNOTA rádi. Tolik jsem vkládal nadějí do nové doby, doufal, že se vrátí k principům z doby před válkou. Zdá se však, že opět není družstevnictví nakloněná. Psal mi Tvůj bratranec ze Lhoty, že musí původním majitelům vrátit obchod, který z ruin znovu postavili koncem padesátých let. Teď prý je dokonce zablokován veškerý družstevní majetek! Jak se tedy má tak důležité odvětví našeho hospodářství opět řádně rozběhnout?

V Praze 4. 12. 1992

Milý tatínku,

jsem přesvědčený, že se vše v dobré obrátí. Na fakultě nám vysvětlují, že nastal obvyklý porevoluční chaos a že se časem, jak říká pan profesor, „oddělí zrna od plev“.

Jsem moc rád, že jsem si vybral ekonomickou fakultu. Bude nás mladých určitě zapotřebí, abychom dokázali držet krok s dobou, a až se dění v naší republice usadí, stanovit nová, spravedlivá pravidla. A k tomu budeme potřebovat i zkušenosti Vás, ze starší generace...

V Újezdě 10. 11. 1994

Milý Jakube,

konzum u nás v Újezdě se drží tak tak. Jak by mohl konkurovat novým halám supermarketu a hypermarketu v nedalekém městě? Vše se tam třpytí novotou, regály jsou plné zahraničního zboží.

I Tvá sestra přemýšlela, že by si tam našla místo prodavačky. Pak ji ale nevědomky odradila jedna naše sousedka. Řekla jí - Moničko, ať jsou ty nové velké krámy nacpané všemi možnými lákadly, my radši chodíme k vám. Hezky se na nás usmíváte, znáte nás jménem a pečivo, chlebičky, dorty a uzeniny máte vždycky výborné!

Spíš Moniku přesvědčujeme, že by se měla vydat do Prahy. V loňském roce tam vznikla družstevní nákupní centrála COOP Centrum. Centralizovaný nákup pomáhá družstvům k upevnění jejich pozic v konkurenčním prostředí nadnárodních řetězců. Věřím, že toto má smysl a velkou budoucnost.

Nutnost vypořádat se s konkurencí dravých zahraničních řetězců vedla k tomu, že krátce po sobě vznikly v letech 1992 a 1993 dvě nákupní centrály, COOP Morava a COOP Centrum družstvo, které měly centralizovaným nákupem pro členská spotřební družstva přispět k ekonomicky výhodné integraci družstevnictví a k upevnění jeho pozice v konkurenci nadnárodních řetězců. Centralizovaný nákup fungoval již před rokem 1989, zajišťovala jej Velkonákupna spotřebních družstev se svými základnami v Klášterci nad Ohří, v Pardubicích a v Boleticích na Moravě. Ovšem ta skončila svou činnost po sametové revoluci s nepředstavitelnou ztrátou čtvrt miliardy korun.

V roce 1991 byla vytvořena akciová společnost Primat, jejímiž členy byla spotřební družstva Cheb, Sokolov, Toužim, Kadaň a Podbořany a dále jednotlivé fyzické osoby. Společnost však zajišťovala centralizovaný nákup jen krátce. V roce 1994 svou činnost ukončila, protože některá zakládající družstva se zapojila do Oblastního velkoobchodního družstva v Plzni, později do COOP Centra.

Oblastní velkoobchodní družstvo v Plzni (OVD) bylo založeno v roce 1992. Jeho členy se stávají družstva Horšovský Týn, Cheb, Sušice, Plzeň, Plasy, Tachov, Podbořany, Hořovice a Rakovník. Ačkoliv šlo o velmi dobře fungující subjekt, bylo v roce 1996 na členské schůzi OVD rozhodnuto ukončit obchodní aktivity

družstva nejpozději k 31. 12. 1996 a začlenit regionální pracoviště pod COOP Centrum. K tomuto došlo 30. září 1996, obchodní aktivity OVD k tomuto datu skončily.

Jak COOP Centrum, tak COOP Morava se musely od počátku potýkat se stále se měnícími tržními podmínkami, změnami na politické scéně, nedokonalostmi v zákonech i mnohdy nelogickým diktátem bruselských úředníků. Přesto tyto nepříznivé vlivy obě centrály zdárně ustály a zachovaly si to, co jak je, tak spotřební družstevnictví odlišuje od nadnárodních řetězců. Tedy zcela národní základ družstevních prodejen s dlouhodobou a úspěšnou minulostí, maximální využití krajových možností a zvyklostí v nabídce prodejen a také blízký kontakt se zákazníkem. Přes 50 % dodavatelů tvoří regionální výrobci, družstva dávají práci lidem v regionu, a tedy i peníze zůstávají v daném kraji. Určitá roztržitost jak v názvech, tak ve vzhledu prodejen byla a stále je postupně odstraňována. V roce 2007 bylo zavedeno společné logo COOP a při postupné modernizaci a rekonstrukci prodejen jsou tyto převlékány do slušivých oranžových-bílých barev.

V letech 1994–1997 mělo COOP Centrum přes 60 členských družstev jak z Čech, tak Moravy. Změna nastala v roce 1998, kdy se obě nákupní centrály dohodly, že družstva mohou být členem jen jedné z nich. Centrály si také rozdělily zásobování svých družstev. Na základě této dohody ukončilo 16 moravských družstev své členství v COOP Centrum a přešlo pod nákupní centrálu COOP Morava.

Obě centrály spolupracují na letákové akci COOP Super cena, jediné letákové akci společné pro všechna členská družstva, a také na vlastních privátních značkách.

Privátní značky a služby zákazníkům

Systém vlastních značek začal vznikat v roce 1999. Byla přijata tříúrovňová kategorizace výrobků s vlastním logem, názvem a posláním. Ekonomicky výhodné výrobky běžné denní potřeby reprezentuje řada Klasik. Výrobky řady Standard se dále dělí do jednotlivých značek (Ranko, Varoma, Dle Gusta, Doma, Fortel atd.) a poskytují vše, co je potřeba pro vaření, domácnost i zahradu. Zcela unikátní je řada COOP Premium. Jedná se o luxusní výrobky špičkové kvality, které se hodí pro mimořádné příležitosti i jako milá pozornost či dárek. Specifikem řady COOP Premium je to, že je společná pro česká, slovenská, maďarská a bulharská društva.

V novém tisíciletí k těmto základním řadám přibýly ještě výrobky s logem COOP Dobré jistoty. Získávají je potravinářské produkty řady Standard, u nichž COOP garantuje to nejlepší z hlediska kvality, bezpečnosti, českého původu, šetrnosti k životnímu prostředí.

Nejmladší samostatnou řadu privátních značek pak představují produkty COOP Naše zdraví, které nabízejí doplňky stravy, kosmetické prostředky, zdravotnické prostředky.

Systém vlastních značek je velice dynamický a reaguje na potřeby i zájmy zákazníků. Proto se portfolio pravidelně přezkoumává a obměňuje, aby potřebám zákazníků zcela vyhovovalo. V současné době se plánuje celková restrukturalizace a obměna vlastních značek COOP.

Spotřební družstva si však uvědomují, že usnout na vavřínech se nevyplácí. Služby zákazníkům je potřeba neustále vylepšovat, aby se lidé do prodejen měli důvod vracet nejen kvůli nákupu zboží. Nové milénium rozšířilo služby prodejen o bezkontaktní platební terminály, o možnost platby složenek, dobíjení mobilních kreditů i výběr hotovosti. V řadě obcí se úspěšně rozvíjí spolupráce s Českou poštou. Zvláště v menších obcích, kde by se jak obchod, tak samostatná pošta neuživily, se osvědčuje model, kdy poštovní přepážka je v prostorách prodejny.

Družstva hledají další a další cesty, jak vylepšovat své prodejny a služby a zároveň snižovat náklady. Řešením jsou například modulární kontejnerové prodejny, které jsou nízkoenergetické, rychlé na postavení a vysoce modulovatelné dle potřeb té které lokality.

Snaží se reagovat na potřeby svých zákazníků a členů družstva. Takto například ve Východních Čechách přistoupili k vybudování samoobslužné čerpací stanice, protože v průzkumu ji lidé uvedli jako to, co by jim nejvíce zpříjemnilo život. Členové družstva zde mají možnost tankovat za výhodnější ceny. Kromě toho také zavádějí online nakupování prostřednictvím služby COOP Box, kdy si zákazník vybere zboží z pohodlí svého domova, na vybrané prodejně mu vše připraví a zákazník si tam zásilku vyzvedne a zaplatí.

K většímu komfortu zákazníků přispívá také možnost využívat samoobslužné pokladny a samoobslužný nákup na prodejnách Terno.

Klíčová je pro všechna družstva regionální spolupráce a podpora místních

výrobců. Tuto vlastnost družstva splňují již 170 let a odlišují se tím od zahraničních řetězců, které díky centrálnímu řízení nemají takové možnosti vybírat drobné producenty z regionů. Většina nabízeného zboží je od místních a regionálních výrobců. Liší se však region od regionu dle zastoupení jednotlivých výrobců – výrobky pekařské, mlékárenské, uzenářské, sortiment ovoce a zeleniny. Regionální výrobky jsou velice často označeny v letácích nebo přímo na prodejních prostřednictvím loga na regálových poutacích a cenovkách.

Řada družstev nabízí svým zákazníkům věrnostní karty, které přinášejí mnoho benefitů za pravidelné nákupy. Trochu nešťastné a pro zákazníky nepřehledné je to, že zákaznických programů je více a platnost toho kterého je omezena na prodejny zapojeného družstva, programy nemají celorepublikovou platnost.

Svaz českých a moravských spotřebních družstev (SČMSD)

Svaz českých a moravských spotřebních družstev (Skupina COOP) sdružuje v současné době 47 spotřebních družstev, která provozují dohromady přes 2 600 prodejen s celkovou prodejní plochou okolo 350 tisíc metrů čtverečních. Zaměstnávají na 13 500 lidí. V roce 2016 vykázala česká a moravská spotřební družstva obrát v hodnotě 27,25 miliard korun. Počet členů družstev je zhruba 130 tisíc.

Svaz hájí zájmy a potřeby svých členů ve vztahu k politickým a společenským orgánům. Připomínkuje návrhy právních předpisů a jejich novely, pomáhá rozvoji podnikatelských aktivit jednotlivých družstev a poskytuje jim pomoc

v právní oblasti, v oblasti daňové, ekonomické, pracovně právní či manažerské. SČMSD nezapomíná ani na jeden ze základních principů zakotvených již v počátcích družstevnictví, tj. na vzdělávání. Svaz je zřizovatelem 9 středních škol. Ty se zaměřují především na obchod, služby, gastronomii, hotelnictví a cestovní ruch. Dále svaz provozuje manažerský institut, který vzdělává management družstevních organizací, pro pracovníky družstev zajišťuje studijní programy a profesní kurzy v jednotlivých regionech.

SČMSD je také zakladatelem půjčovny automobilů Czech Rent a Car, která je franšízou celosvětového gigantu Europcar, jenž disponuje více než 3000 výpůjčních míst ve 160 zemích světa. K aktivitám svazu patří i Družstevní leasingová společnost, která se zaměřuje na nákup nových i ojetých automobilů s garancí původu a nabízí výhodný leasing aut.

Mezi úspěšné svazové projekty patří také provozování vlastního virtuálního mobilního operátora COOP Mobil. K nejnovějším aktivitám pak patří úzká spolupráce s COOP Italy, kdy do českých družstevních prodejen postupně uvádí privátní výrobky italského COOPu, který v Itálii patří k maloobchodní špičce a jeho výrobky jsou pověstné svou vysokou kvalitou a skvělou chutí za příznivou cenu.

SČMSD je členem Družstevní asociace ČR, Světové organizace spotřebních družstev CCW či Evropského sdružení spotřebních družstev Euro COOP.

Spolupráce domácí i zahraniční

Po rozpadu Československa a zániku Družstevní unie ČSFR zahájila hned 1. ledna 1993 svou činnost **Družstevní asociace ČR**. Jedná se o sdružení 4 českých družstevních svazů, jejichž zájmy asociace hájí jak na národní, tak mezinárodní úrovni. Řeší společné družstevní záležitosti, chrání, podporuje

a uplatňuje zájmy svých členů. Členy Družstevní asociace jsou Svaz českých a moravských spotřebních družstev, Svaz českých a moravských bytových družstev, Svaz českých a moravských výrobních družstev a Zemědělský svaz ČR.

Družstevní asociace jakožto vrcholná organizace družstevnictví v ČR je členem Mezinárodního družstevního svazu, zapojuje se do jeho aktivit i do aktivit jednotlivých evropských družstevních asociací. Vyjadřuje se ke všem otázkám, které se na mezinárodní družstevní úrovni projednávají, dále pak k družstevním zákonům, směrnicím a nařízením.

Mezinárodní družstevní svaz vznikl již v roce 1895 na základě iniciativy britských a francouzských družstev. Prostřednictvím rakouského Všeobecného svazu svépomocných, živnostenských a hospodářských družstev byla jeho členy i česká družstva. Z počátku mohly být členy také fyzické osoby, od roku 1910 mohou být členy jen celostátní a částečně také regionální družstevní organizace.

V roce 1995, při příležitosti oslav 100. výročí založení MDS, byly v Manchesteru nově definovány základní principy družstevnictví, které však stále vycházejí z původních rochdalských zásad.

Principy družstevnictví:

- *Dobrovolné a otevřené členství v družstvu*
- *Demokratická kontrola vykonávaná členy družstva*
- *Ekonomická spoluúčast členů družstva*
- *Autonomie a nezávislost*
- *Výchova, vzdělávání a informovanost členů i veřejnosti*
- *Spolupráce mezi družstvy*
- *Spoluzodpovědnost družstev za společnost*

Organizace **Euro COOP** byla založena v roce 1957. V současné době zastupuje přes 5000 místních a regionálních družstev z 19 evropských států a s úctyhodným počtem členů – více než 32 milionů. Při součtu všech obrátů družstev, budou družstva největším prodejcem potravin v Evropě. Pozice spotřebních družstev je totiž v mnoha státech opravdu silná. Ve Skandinávii, Itálii, nebo Švýcarsku jsou družstva jedničkami na trhu. Například ve Finsku jsou členy družstev 2,6 milionů lidí z 5 milionů obyvatel. Ve Švýcarsku mají družstva dohromady 80% podíl na trhu. Ve Velké Británii zase družstva kromě maloobchodu provozují i finanční služby, školky, právní služby, lékárny, cestovní kanceláře, prodej energií, mobilního operátora nebo pohřebnictví.

Euro COOP hájí zájmy evropských družstev při vyjednávání s orgány Evropské unie. Podílí se na výměně zkušeností mezi jednotlivými národními družstvy a na jejich vzájemné spolupráci. Zabývá se otázkami ochrany spotřebitelů i klimatu, společným nákupem a privátními značkami. Jako klíčová se v posledních letech jeví také problematika trvale udržitelného rozvoje a ekologického nakládání s odpady. Stále více se také zaměřuje na logistiku, centralizovaný nákup a efektivní řízení managementu. Díky této organizaci probíhá také řada společných aktivit a výměny informací. Na prodejnách v České republice se tak mohou setkat zákazníci s italskými specialitami od COOP Italy a byl rovněž spuštěn program stáží mezi družstvy v České republice a Velké Británii.

V roce 2000 byla založena akciová společnost **COOP EURO**. Jejími členy jsou česká, slovenská, maďarská a bulharská spotřební družstva. Dokladem této skvěle fungující mezinárodní spolupráce je vytvoření privátní značky COOP Premium, která je společná všem členům. Ty samé výrobky v těch samých obalech se prodávají v České republice, na Slovensku, v Maďarsku i Bulharsku. Dokonce i veškeré texty na obalech jsou čtyřjazyčné.

V Praze 17. 4. 1995

Ahoj, tati,

potkalo mne veliké štěstí. Můžu další 2 semestry studovat v zahraničí! Jistě s maminkou nebudete proti, vid'? Mohl jsem si dokonce vybrat, jestli v Americe, nebo ve Švédsku, a hádej, kterou zemi jsem si vybral. Samozřejmě Švédsko a Stockholm. Právě tam je velice rozšířené družstevnictví, mohu se tam hodně dozvědět.

A snad tam narazím i na stopy Emila Lustiga, o kterém jsem četl. Ve VDP se přece setkával i s mým pradědečkem. Pracoval až do roku 1959 v Ústředí švédských družstev, jistě mi tam otevře jeho jméno dveře...

V Újezdě 17. 4. 1995

Milý Jakube,

jak se Ti vede v daleké cizině? Maminka má velké obavy, jestli máš dost jídla, jestli Ti chutná a jestli se dost oblékáš? To víš, má představu, že jsi ve Stockholmu ztracený, osamocený. Ale já věřím, že už ses zabydlel, našel sis řadu přátel, studium Tě baví, a kdo ví, třeba ses už vydal i do Ústředí švédských družstev. Monika nás výjimečně poslechla a začala pracovat pro COOP Centrum. Je nadšená, vždyť COOP Centrum se během dvou let od svého založení stalo největším obchodním subjektem v republice! Má už téměř 60 členských družstev!

Ve Stockholmu 18. 11. 1995

Ahoj, tati,

omlouvám se, že jsem neodpověděl dřív. Ale je toho pořád tolik nového, že večer padnu do postele a spím jak zabitý. Uklidni ale maminku, mám dost dobrého jídla a zima mi taky není, přátele jsem si našel.

Přiznám se, že když vidím tady v hlavním městě krásné družstevní obchody COOPu, je mi hodně smutno. Prý jsou takové i na vesnicích. Jestlipak to bude jednou i u nás?

Představ si, že otec Andrease, mého kolegy na fakultě, je velký švédský družstevní činitel! Vyprávěl jsem mu o naší rodině a on to zas vyprávěl svému otci. Pozvali mne na příští neděli k nim domů...

Ve Stockholmu 1. 12. 1995

Ahoj, tati,

jak jsem Ti psal před pár dny, Andreas mě pozval k sobě domů. Bylo to moc příjemné. Oběd byl výborný, rodiče i jeho sestra Alice jsou velmi přátelští. S tatínkem jsme si dlouho povídali o tom, jaká byla historie družstevnictví u nás a jaké máme stále problémy. On věří, že budoucnost ukáže, že i v nové ekonomické situaci mají družstva u nás své důležité místo.

Fiktivní maily mezi Tomášem Pohodou a jeho synem Jakubem:

3. 1. 2000

Milý synu,

měl jsi pravdu, ten internet nás skutečně přiblížil. Dlouho jsem se mu vyhýbal, stejně jako mobilu, ale obojí do dnešního světa patří a můžeme spolu rychleji a častěji komunikovat, i když vím, jak málo máš času. Jsem moc rád, že Ústavní soud konečně zrušil některá nesmyslná opatření, týkající se družstevního majetku. Jistě jste si na ústředí oddychli a plánujete, jak majetek co nejlépe zhodnotit...

4. 1. 2000

Čau, tati,

čeká nás opravdu hodně práce. Potěšilo mne, že mé názory a rady jsou brány v potaz. Zabývám se i mezinárodní spoluprací. Hodně komunikuji s Andreasem, ten po otci převzal jedno z kormidel ve švédském ústředí. Setkáme se za měsíc na poradě ve Švýcarsku...

9. 5. 2015

Milý synu, těšíme se s maminkou, že přijedeš s Andreou na slavnost, kterou naše družstvo v sobotu pořádá. Kubovi a Elišce se tu určitě taky bude moc líbit, je připravena spousta atrakcí pro děti. Až uvidíš, jak pěkná je teď naše prodejna! Naši předci by určitě měli z toho, jak si v současnosti spotřební družstevnictví vede, velkou radost!

24. 12. 2017

Ahoj, tati,

i když se za pár hodin uvidíme, přesto bych Tobě i mamce chtěl ještě i takto popřát pohodové Vánoce plné lásky, klidu a pohody. Vždyť jsme přece Pohodovi, tak co jiného sami sobě popřát, ne?

A také bych chtěl pográtulovat celé naší rodině Pohodů i ostatních družstevníků k úžasnému výročí 170 let od založení prvních družstev na našem území. Myslím, že mi dáš za pravdu, že naše rodina může být hrdá, že byla u začátků a družstva vydržela v dobách dobrých i zlých. Tak doufám, že ti mí caparti navážou na rodinnou tradici a přidají další řádky do naší družstevní kroniky Pohodů.

„Století“ dodavatelé

Družstevní prodejny by nikdy nemohly oslavit 170 let existence, kdyby neměly síť spolehlivých dodavatelů, kteří je zásobují kvalitním zbožím. Jde o rodinné lokální producenty i o obrovské podniky. O zbrusu nové firmy i o společnosti s mnohaletou tradicí. A protože se zabýváme historií družstevnictví, dovolte nám, abychom v krátkosti představili alespoň 4 přední dodavatele, kteří se hrdě mohou pochlubit více než stoletou tradicí.

Továrna Opavia, vlajková loď českého sušenkového obchodu

Továrna Opavia nese své jméno podle města Opavy, kde se v největší továrně Mondeľz International na území České republiky a Slovenska vyrábějí sušenky.

Krátké nahlédnutí do historie

- 1840** – Opavský soukeník Kašpar Melhior Baltasar Fiedor a jeho žena Amálie založili firmu Fiedor vyrábějící cukrové oplatky. Na jméno zakladatelů dodnes upomíná kulatá Fidorka.
- 1925** – Rodinný podnik se mění na společnost s ručením omezeným a má již 450 zaměstnanců. Vyrábí také neapolitánky, mignonky, máčené kekсы a dezertní pečivo.
- 1945** – Podnik je znárodněn, rodina Fiedorů následně odchází do emigrace.
- 1947** – Společnost se stává součástí podniku Čokoládovny Praha.
- 1991** – Čokoládovny Praha se mění na akciovou společnost, o rok později je privatizován konsorciem Danone a Nestlé.
- 1999** – Rozdělení Čokoládoven na dvě části: Nestlé Čokoládovny, vyrábějící čokoládové cukrovinky, a Danone Čokoládovny, vyrábějící trvanlivé pečivo.
- 2001** – Danone Čokoládovny se mění na Opavia – LU a stávají se největším výrobcem trvanlivého pečiva ve střední a východní Evropě.
- 2007** – Opavská továrna se stává součástí Kraft Foods a později Mondeľz International, předního světového výrobce čokolády, sušenek, žvýkaček a bonbonů, do jehož portfolia patří čokoláda Milka a Cadbury, sušenky Oreo a LU nebo žvýkačky Trident.

Mondeľz International má v ČR 3 továrny – v Opavě, v Lovosicích a v Mariánských Lázních. Opavská továrna je největší a zároveň i nejmodernější sušenkovou továrnou v Evropě. Rozšíření výrobního závodu v Opavě bylo jednou z nejvýznamnějších investic skupiny Mondeľz International za poslední roky v celé Evropě.

Obchodní značka Opavia je v posledních letech profilována jako zastřešující značka pro celou řadu produktů z portfolia plněných a suchých sušenek, formovaných oplatek a plněných oplatek, známých na českém a slovenském trhu. Jde o Zlaté, Kolonáda, BeBe Dobré Ráno, BeBe Rodinné, Brumík, Fidorka, Miňonky, Piškoty, Tatranky či Horalky.

Fruko-Schulz patří mezi 5 našich největších producentů alkoholických nápojů.

Navázala na tradici původního výrobce, firmy „Moritz Schulz - výroba ovocných vín“ z Jindřichova Hradce, která začala v roce 1898 jako první v Rakousku-Uhersku vyrábět ovocná a dezertní vína. Popularita a prodejnost jeho vín mu umožnily koupit i pivovar v Kardašově Řečici, kam později přemístil lisovnu barevného ovoce.

V meziválečném období se pokračovalo ve výrobě dezertních vín a ve výrobě ovocných sirupů. Po znárodnění v roce 1948 byla firma přiřazena ke skupině Jihočeská Fruta se sídlem v Českých Budějovicích. Celkem tato společnost spravovala 6 závodů s orientací na výrobu konzerv, paštik, kečupů atd.

Jindřichohradecký závod se dostal do podvědomí obyvatelstva zejména výrobou jindřichohradeckého rumu, který si získal značnou oblibu díky své výtečné kvalitě a chuti. Je znám jako „rum s plachetnicí“, a proto si společnost chrání podobu této plachetnice ochrannou známkou.

V roce 1990 vznikl samostatný státní podnik FRUKO Jindřichův Hradec s. p. V roce 1993, kdy v restituci syn původních majitelů Rudolf Schulz dostal zpět provoz v Jindřichově Hradci, vznikla společnost Fruko - Schulz spol. s r. o.

Firma pokračovala ve výrobě ovocných sirupů, tradičních likérů a samozřejmě i svých stěžejních značek, Jindřichohradeckého rumu a Vodka Kaiser Franz Joseph.

V roce 1999 došlo k významnému rozšíření portfolia o mytickou lihovinu Absinth a její světově unikátní slabší variantu Absinth likér. V roce 2000 bylo instalováno originální ruské zařízení na výrobu ruské vodky Alexander Pushkin, jejíž výroba byla iniciována potomkem ruského básníka Alexandra Sergejeviče Puškina, panem Pavlem Puškinem.

V roce 2003 došlo na základě připravovaného vstupu České republiky do Evropské unie ke změně

názvu Jindřichohradeckého rumu na Tuzemák. Dle norem EU je totiž rumem možno nazývat pouze takovou lihovinu, jejímž základem je destilát z cukrové třtiny.

Firma Fruko-Schulz se v současné době řadí mezi 5 největších českých producentů alkoholických nápojů v České republice.

Společnost Fruko-Schulz si velmi váží dobré vzájemně prospěšné spolupráce se skupinou COOP a dodává jí nejen své výrobky pod značkou Fruko-Schulz, ale i privátní značku lihovin – Marshall.

Na zdraví, **Mattoni**!

Když se řekne minerálka, většině z nás se asi vybaví název Mattoni. Příběh této značky je fascinujícím a zároveň překrásným důkazem výjimečnosti této minerální vody, která přežila všechny dějinné zvraty a zachovala si svou jedinečnost a tradici, jejíž hlavní základy položil Heinrich Mattoni (1830-1910). Ten byl nejen skvělým obchodníkem, ale také velkým inovátorem, který změnil stáčení vod z hliněných nádob do skleněných lahví (s orlem na etiketě – symbolem, který znají a vídají milovníci minerální vody dodnes) a zavedl nový moderní způsob uzavírání lahví. Stal se dokonce dodavatelem minerální vody na císařský dvůr. Úspěšným prodejem karlovarské minerálky získal provozní kapitál a v roce 1867 si pronajal export minerálky z Ottova pramene v blízkých lázních Kyselka, který později zakoupil. Mattoniho přičiněním v Kyselce postupně vznikly nejen nové lázeňské budovy, ale i moderní stáčírna minerální vody, lanová kolejová zdviž pro transport lahví, výrobní lahví či elektrárna. Lázně přispívaly k propagaci léčivých účinků minerálky Mattoni a její prodej vzrostl z 250 tisíc lahví v roce 1867 na 10 milionů v roce 1910, kdy Heinrich Mattoni umírá.

V roce 1948 byla firma Heinrich Mattoni A. G. zestátněna. V roce 1958 zde začali vyrábět minerálku s přísadou citronového sirupu a „mattonka“ se dodávala na tehdejší československé námořní lodě. Později došlo k rozdělení činností, takže v roce 1989 v Kyselce působily dva oddělené subjekty – stáčír-

KARLOVARSKÉ MINERÁLNÍ VODY
1873
VIS NATURAE

na minerálních vod a lázně. Stáčírnu od státu zakoupila v roce 1993 rodina Pasqualeových, zatímco lázně byly začátkem 90. let privatizovány jiným subjektům.

Mattoni dnes

Je víc než symbolické, že současnou podobu firmě založené mužem s italskými kořeny vtiskly v 90. letech 20. století výrazné investice italské rodiny Pasqualeových, dnešních majitelů společnosti Karlovarské minerální vody. Pasqualeovi po privatizaci v roce 1993 zahájili modernizaci stáčírny, nakoupili nové technologie a začali výstavbu dalších výrobních prostor. Výroba v závodě postupně vzrostla až na současných více než 200 milionů lahví za rok. Závod v Kyselce, jehož stěžejní produkt je právě přírodní minerální voda Mattoni, se stal jedním z nejvýznamnějších evropských závodů na stáčení minerálních vod. V roce 2012 obnovily KVM provoz železniční vlečky z Kyselky do Vojkovic a využívají ji k dopravě výrobků ze závodu Kyselka především na Moravu. KVM jsou tak zřejmě jediným výrobcem nealkoholických nápojů v ČR, který k distribuci výrobků používá také vlak. Zároveň KVM v Kyselce postupně opravují historické budovy ve svém vlastnictví a jsou také zakládajícím členem obecně prospěšné společnosti Lázně Kyselka. Ta vlastní a opravuje dominantní část lázeňského komplexu, KVM ji podpořily více než 20 miliony Kč. Celkem už KVM investovaly do revitalizace budov v Kyselce více než 50 milionů Kč.

TEN PRAVÝ ORIGINÁL

JIŽ 175 LET

JAK ŠEL ČAS S PILSNER URQUELL

ZROZENÍ ORIGINÁLU

Před 175 lety, kdy Rakousku-Uhersku vládl císař Ferdinand V. Dobrotivý, uvařil sládek Josef Groll v Měšťanském pivovaru první várku plzeňského spodně kvašeného ležáku, který později pod názvem Pilsner Urquell dobyl celý svět.

PRAZDROJ U PINKASŮ

Plzeňský forman Salzmann přivezl pražskému krejčímu Pinkasovi dvě vědra plzeňského ležáku. Okouzlen jedinečnou chutí pověsil Pinkas řemeslo na hřebík a otevřel si hostinec, který později navštěvovaly i významné osobnosti, například Dobrovský, Palacký, Baťa a mnozí další. Pilsner Urquell se zde čepuje dodnes.

OCHRANNÁ ZNÁMKA PILSNER BIER

Spolu s tím, jak se šířila obliba plzeňského ležáku v Čechách i přilehlých zemích, objevily se také jeho napodobeniny. Proto si v roce 1859 dal Měšťanský pivovar zaregistrovat značku „Pilsner Bier“ (Plzeňské pivo).

EXPORT DO AMERIKY

Pivo Pilsner Urquell z prazdrojských sudů mohli obyvatelé USA poprvé ochutnat před Vánocemi v roce 1873. Tehdy bylo Augustu Fischerovi do New Yorku odesláno 5 věder piva (2,83 hl). O rok později již plzeňský ležák putoval do Severní Ameriky pravidelně a na sklonku 19. století pronikl také do Latinské Ameriky, Afriky i na Blízký východ.

JUBILEJNÍ BRÁNA

K 50. výročí založení pivovaru byla roku 1892 postavena Jubilejní brána, která se stala jeho symbolem a nositelem poselství budoucím generacím. V roce 2000 byly v bráně objeveny dobové materiály a jako vzkaz dalším generacím do ní zazděny dokumenty s novodobou historií pivovaru.

Zajímavost: Možná jste si všimli, že ouško na plechovce Pilsner Urquell je právě ve tvaru tohoto symbolu plzeňského pivovaru.

VODÁRENSKÁ VĚŽ

V důsledku vzrůstající obliby plzeňského ležáku doma i ve světě bylo třeba zajistit dostatečný přísun vody do rozšiřující se výroby. V pivovaru byla proto vybudována nová vodárenská věž ve stylu holandských majáků, která se stala jedním ze symbolů pivovaru a nepřehlédnutelnou dominantou města Plzně.

PRVNÍ TANKOVNA

První plzeňské pivo z tanku ochutnali návštěvníci restaurace Vikárka na Pražském hradě v roce 1964. Tenkrát se používaly stojaté tanky bez plastových vaků; při čištění do nich musel vzlézt člověk a ručně je umýt kartáčem. Dnes již nerezové tanky zajišťují tu nejvyšší kvalitu čepovaného piva v 800 tankovnách v Čechách a ve více než 50 tankových restauracích po celém světě.

ZÁCHRANA VARNY

Plzeňský sládek Ivo Hlaváček při výstavbě nových varen Prazdroje odmítl všechny neověřené experimenty a rozhodl se nadále používat tradiční maloobjemové měděné varní soupravy. Zasloužil se tak o rozvoj českého pivovarnictví a o zachování původního výrobního postupu plzeňského ležáku.

EXPORT DO 50 ZEMÍ

V roce, kdy Českou republiku navštívila britská královna Alžběta II. a čeští hokejisté dosáhli na titul mistrů světa, překročil plzeňský originál magickou hranici a stal se dostupným ve více než 50 zemích světa. Vedle řady evropských zemí si čepovaný Pilsner Urquell mohou vychutnat také obyvatelé i návštěvníci Vietnamu, Thajska, Singapur, Arménie nebo Izraele. Pilsner Urquell vytvořil samostatnou kategorii piva a podle jeho vzoru se dnes vaří 70 % světové produkce piva.

MISTR VÝČEPNÍ

Protože sládek pivo vaří, ale výčepní ho dělá, oceňuje plzeňský pivovar od roku 2004 každoročně ty nejlepší výčepní v soutěži Pilsner Urquell Master Bartender. Soutěž je určená všem ctihodným výčepním, kteří sdílejí nadšení pro své řemeslo a pro plzeňský ležák Pilsner Urquell.

ORIGINÁL ZŮSTÁVÁ

Celých dlouhých 175 let, během kterých Češi prošli obrovským vývojem, od doby, kdy byli součástí rakousko-uherského císařství, přes 1. a 2. světovou válku, 40 let vlády jedné strany až k demokracii a jednotné Evropě, Pilsner Urquell zůstal originálem, jehož recepturu si sládky předávají z generace na generaci. V nezměněné podobě je připraven Čechy věrně provázet i nadále.

*Milí čtenáři,
dostáváme se na konec naší nevázně vážné exkurze do historie družstevnictví v České republice. Berte tuto publikaci jako poctu zásadám družstevnictví. Můžete si říct, proč se zde nepíše více o tom, či o tom. Ano, je toho dost, co by si zasloužilo pozornost. Nám však šlo o to, připomenout možná někdy trochu pozapomenutý fakt, že nebýt všemožných družstevních spolků a nadšenců, spousta báječných věcí a staveb by nikdy nevznikla. Že všelijaká družstva tady s námi byla v časech pohody i nepohody.
Tak jako jsou členové fiktivní rodiny Pohodových věrni svým družstevním prodejnám, měla by být i jednotlivá družstva věrna zásadám družstevnictví, být na ně hrdá, chlubit se svou bohatou historií.
170 let je opravdu úctyhodné číslo! Družstva by se tak daleko nikdy nedostala, kdyby nespolupracovala, nepomáhala si v dobách dobrých a zlých a vzájemně se nerespektovala. V dnešní uspěchané době bychom toto měli mít na paměti. Kdykoliv budete mít pocit, že ze společnosti se vytrácí respekt, úcta a vzájemná pomoc, rozhlédněte se pečlivě kolem sebe. Nenachází se ve Vašem okolí nějaké družstvo, které se rozhodlo, že si bude pomáhat v té které oblasti každodenního života? Vždy jde o partu nadšenců, kteří se dokážou oprostit od žabomyších sporů a zaměřují se na to, co má opravdu smysl. Na vzájemnou pomoc a spolupráci.
Všem družstvům přejeme, aby se jim jejich úsilí dařilo a aby naši praprapotomci mohli za 170 let napsat publikaci ke 340 letům od vzniku družstevnictví.*

Použité zdroje:

- *Dějiny družstevního hnutí* (Dr. Miloš Větvička- Dr. Vladimír Šorm)
II. díl, *Dějiny spotřebního družstevnictví u nás – I. část*
Praha 1959, vydala Ústřední rada družstev 1959
- *Historie spotřebního družstevnictví*, zpracovala Mgr. Vávrová, Praha 2004
- *160 let družstevnictví v České republice* (Zvláštní číslo Czech Cooperator, srpen 2006)
- *Zpravodaj VDP, ročník 1935*
- Archiv SČMSD
- Archiv časopisů COOP Rádce, Kult
- <http://www.skupina.coop>
- <https://sites.google.com/site/coopstorya/>
- <http://www.170let.cz>
- <http://www.petrinska-rozhledna.cz>
- <https://www.zoopraha.cz>
- <https://www.pacifikem.cz>
- <https://cosa.cz/wp-content/uploads/2015/09/Druzstevni-hnuti-mrackova-si-monova-2015.pdf>
- <https://cs.wikipedia.org>
- <https://http://www.rozhlas.cz/>

Zdroje fotografií

- Archivní fond Západočeské konzumní družstvo s. r. o., Plzeň, uloženo v Státním oblastním archivu v Plzni. Evidenční čísla F0741 (str. 36), F3518 (str. 38), F3459-64 (str. 39), D0745 (str. 42), D0043, D0061-0062 (str. 65), D0002-0003, D0050-0052 (str. 66), D0013-0014 (str. 67), F0499 (str. 92), F520-001,002 (str. 116).
- Archiv autorů publikace
- Archiv SČMSD
- Archiv Konzum Ústí nad Orlicí
- Archiv ZKD Sušice
- Archiv COOP Beskydy
- Archiv COOP družstvo Velké Meziříčí
- Archiv Jednoty DS v Kaplici
- Archiv časopisů COOP Rádce, Kult
- <http://www.170let.cz>
- <http://dovolena.ck-rekrea.cz>

Obsah

Úvod	7
Jak to všechno začalo	10
1. kapitola: Počátky českého družstevnictví až konec 1. světové války	16
2. kapitola: Období vzniku Československa až počátek 2. světové války	52
3. kapitola: Druhá světová válka	88
4. kapitola: Léta 1945 – 1989	98
5. kapitola: Po roce 1989	122
„Století“ dodavatelé	152
Použité zdroje	164

Tiráž

Autoři: Jana Kořínková, Zdeňka Čížková, Lukáš Němčík

Etidor:

Mgr. Zdeňka Čížková

Delex, spol. s r. o.

Denisovo náábřeží 4, 301 00 Plzeň

www.delex.cz

Grafická úprava:

Mgr. Barbora Konášová

Delex, spol. s r. o.

Denisovo náábřeží 4, 301 00 Plzeň

www.delex.cz

Vydavatel:

Pro Svaz českých a moravských spotřebních družstev vydává

Delex, spol. s r. o.

Denisovo náábřeží 4, 301 00 Plzeň

www.delex.cz

Tisk:

Typos, tiskařské závody, s. r.o.

Podnikatelská 1160/14

320 56 Plzeň

ISBN: 978-80-87118-11-5

Za podporu na realizaci této knihy děkujeme společnosti RENOMIA.

8 594042 000316